

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA EKONOMICKO - SPRÁVNÍ
ÚSTAV EKONOMIE**

ANALÝZA PLATEBNÍ BILANCE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

AUTOR PRÁCE: Lucie Kovářová

VEDOUCÍ PRÁCE: Ing. Jan Černožský, Ph.D.

2006

**UNIVERSITY OF PARDUBICE
FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATION
DEPARTMENT OF ECONOMY**

**THE ANALYSIS OF BALANCE OF
PAYMENTS**

BACHELOR WORK

**AUTHOR: Lucie Kovářová
SUPERVISOR: Ing. Jan Černohorský, Ph.D.**

2006

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 03. 05. 2006

Lucie Kovářová

Souhrn

Bakalářská práce s názvem „Analýza platební bilance“ se zabývá vývojem platební bilance České republiky v letech 1997 – 2004 a hlavními determinanty jejího utváření.

V první části práce je vymezen pojem platební bilance, charakteristika horizontální struktury platební bilance v členění na běžný, kapitálový, finanční účet a vyrovnávací položky. Následuje popis vertikální struktury platební bilance. Na závěr jsou vymezena jednotlivá salda platební bilance (saldo výkonové bilance, běžné bilance, základní bilance a celkové saldo platební bilance). Druhá část práce obsahuje samotnou analýzu platební bilance v letech 1997 – 2004 v horizontálním členění a zachycuje hlavní tendence vývoje jednotlivých účtů. Na závěr jsou výsledky daných účtů za výše uvedené roky pro větší přehlednost znázorněny graficky.

Summary

The bachelor work with the title “The Analysis of Balance of Payments ” is dealing with the evolution of the balance of payments of the Czech Republic in the years 1997 - 2004 and main determinants of its creation in particular years.

The term balance of payments, horizontal structure of balance of payments divided into current account, financial account and balancing items are determined in the first part of the work. There is a description of the vertical structure of the balance of payment in the first chapter as well. The particular balances of payments are defined at the end of the above- mentioned part. The analysis of balance of payments in the years 1997 - 2004 in horizontal division and the trends of evolution of its particular accounts are in the content of the second part of the work. At the end of the work there are the results of all accounts in the above - mentioned years in graphic form for better clarity.

OBSAH

1. Úvod	11
2. Vymezení pojmu platební bilance	12
2.1. Horizontální a vertikální struktura platební bilance	13
2.1.1. Horizontální struktura platební bilance	13
2.1.1.1. Běžný účet platební bilance	14
2.1.1.2. Kapitálový účet platební bilance	15
2.1.1.3. Finanční účet platební bilance.....	15
2.1.1.4. Vyrovňovací položky platební bilance	16
2.1.2. Vertikální struktura platební bilance	17
2.1.2.1. Měnové členění platební bilance	18
2.1.2.2. Územní členění platební bilance	18
2.2. Vymezení salda platební bilance	18
2.2.1. Analýza kumulativních sald platební bilance	19
2.2.1.1. Saldo výkonové bilance	19
2.2.1.2. Saldo běžné bilance	20
2.2.1.3. Saldo základní bilance	21
2.2.1.4. Celkové saldo platební bilance.....	22
3. Analýza platební bilance České republiky v letech 1997 – 2004	24
3.1. Vývoj platební bilance v roce 1997	24
3.1.1. Běžný účet platební bilance	24
3.1.2. Kapitálový účet	26
3.1.3. Finanční účet.....	26
3.2. Vývoj platební bilance v roce 1998	27
3.2.1. Běžný účet platební bilance	28
3.2.2. Kapitálový účet	30
3.2.3. Finanční účet.....	30
3.3. Vývoj platební bilance v roce 1999	31
3.3.1. Běžný účet platební bilance	31
3.3.2. Kapitálový účet	34
3.3.3. Finanční účet.....	34
3.4. Vývoj platební bilance v roce 2000	35
3.4.1. Běžný účet.....	35
3.4.2. Kapitálový účet	37

3.4.3. Finanční účet.....	37
3.5. Vývoj platební bilance v roce 2001	38
3.5.1. Běžný účet.....	38
3.5.2. Kapitálový účet	41
3.5.3. Finanční účet.....	41
3.6. Vývoj platební bilance v roce 2002	42
3.6.1. Běžný účet.....	42
3.6.2. Kapitálový účet	45
3.6.3. Finanční účet.....	45
3.7. Vývoj platební bilance v roce 2003	46
3.7.1. Běžný účet.....	46
3.7.2. Kapitálový účet	48
3.7.3. Finanční účet.....	48
3.8. Vývoj platební bilance v roce 2004	50
3.8.1. Běžný účet.....	50
3.8.2. Kapitálový účet	54
3.8.3. Finanční účet.....	54
4. Závěr	57
5. Literatura.....	60

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Tabulka 1: Vertikální členění platební bilance	17
Tabulka 2: Dlouhodobé účinky přílivu přímých investic na běžnou bilanci.....	22
Tabulka 3: Vývoj jednotlivých ukazatelů platební bilance v letech 1997 - 2004.....	62
Graf 1: Vývoj běžného účtu platební bilance v letech 1997 - 2004.....	50
Graf 2: Vývoj obchodní bilance v letech 1997 – 2004	51
Graf 3: Vývoj bilance služeb v letech 1997 - 2004.....	52
Graf 4: Vývoj bilance výnosů v letech 1997 - 2004	53
Graf 5: Vývoj běžných převodů v letech 1997 - 2004	53
Graf 6: Vývoj kapitálového účtu v letech 1997 – 2004	54
Graf 7: Vývoj finančního účtu v letech 1997 - 2004	55
Graf 8: Vývoj devizových rezerv v letech 1997 - 2004	55
Graf 9: Vývoj zahraničního zadlužení v letech 1997 - 2004.....	56

Graf 10: Vývoj platební bilance v letech 1997 – 2004	56
Graf 11: Porovnání vývoje běžného účtu a obchodní bilance v letech 1997 - 2004	63
Graf 12: Porovnání vývoje běžného a finančního účtu v letech 1997 - 2004	63

SEZNAM ZKRATEK

CEFTA (Central European Free Trade Area) – Středoevropská zóna volného obchodu

ČEB – Česká exportní banka

ČEZ - České energetické závody

ČNB – Česká národní banka

ČR – Česká republika

DEM - německá marka

EGAP - Exportní a garanční pojišťovna

EMS – Evropský měnový systém

EU – Evropská unie

EUR - euro

FNM – Fond národního majetku

G – 24 - Skupina 24 průmyslových zemí

HDP – Hrubý domácí produkt

MMF – Mezinárodní měnový fond

SNS - Společenství nezávislých států

SRN – Spolková republika Německo

USA – Spojené státy americké

USD – americký dolar

1. Úvod

Platební bilance je jedním z nejvýznamnějších makroekonomických ukazatelů a její význam je v ekonomice nezanedbatelný. Zachycuje mezinárodní ekonomické transakce, které patří k nejsložitějším činnostem v národním hospodářství každého státu, a zároveň se v ní promítá tuzemská i zahraniční hospodářská situace. Platební bilance je nejen základním podkladem a nástrojem analýzy mezinárodních ekonomických vztahů, ale rovněž tvoří rámec pro zdokonalování již vypracovaných teorií mezinárodního obchodu i pro studium jeho vlivu na vnitřní a vnější hospodaření států.

Jako ekonomická veličina je platební bilance součástí tzv. magického čtyřúhelníku, dle kterého je hodnoceno národní hospodářství. Ovlivňuje klíčové makroekonomické veličiny - například: hrubý domácí produkt, zaměstnanost, úroveň cen zboží a služeb, úrokovou míru či devizový kurz - a zároveň je těmito veličinami také zpětně regulována.

Téma „platební bilance“ jsem si pro svou bakalářskou práci vybrala proto, že si myslím, že je to problematika velice zajímavá a stále aktuální. Zajímá mne vývoj této ekonomické veličiny v České republice a zároveň jsem si chtěla rozšířit a prohloubit znalosti v této oblasti.

Cílem této práce je provést analýzu vývoje platební bilance České republiky v letech 1997 – 2004 a souhrnně vyjádřit nejvýznamnější trendy a determinanty jejího vývoje.

V první části práce bude objasněn pojem platební bilance a definována její struktura v členění na horizontální (s podrobnou charakteristikou jednotlivých účtů) a vertikální. Na závěr první části budou vymezena jednotlivá salda platební bilance (saldo výkonové bilance, běžné bilance, základní bilance a celkové saldo platební bilance). Druhá část se bude zabývat samotnou analýzou platební bilance v letech 1997 – 2004 v horizontálním členění se zaměřením na hlavní tendence vývoje jednotlivých účtů a vlivů, které na tento vývoj působily. Analýzy v jednotlivých letech budou rozděleny na dílčí účty platební bilance dle členění České národní banky (ČNB) a na závěr každého roku bude zmíněn vývoj devizových rezerv a zahraničního zadlužení České republiky. V posledním roce analýzy znázorním pro lepší přehlednost výsledky daných účtů za výše uvedené roky graficky.

Pro účely této práce budu používat zprávy o vývoji platební bilance ČNB.

2. Vymezení pojmu platební bilance

Základním ukazatelem vnější ekonomické rovnováhy země je její platební bilance. Procházejí jí veškeré vnější vztahy, které nabývají podobu peněžních, finančních nebo zbožových toků mezi národní ekonomikou a vnějším světem. Platební bilance z ekonomického hlediska ovlivňuje klíčové makroekonomické veličiny jako jsou například hrubý domácí produkt, zaměstnanost, úroková míra, devizový kurz a úroveň cen zboží a služeb – zároveň na ni tyto veličiny působí i zpětně. Z vývoje platební bilance lze získat důležité informace pro rozhodování finančních manažerů a investorů.

Pojem platební bilance je možné vymežit dvojím způsobem:

- Platební bilance v „užším smyslu“ - označovaná jako devizová (prostá) platební bilance,
- Platební bilance v „širším smyslu“ – tzv. ekonomická platební bilance.

Devizovou platební bilanci lze definovat jako *určitý systematický přehled devizových inkas a úhrad, které byly uskutečněny mezi devizovými tuzemci (rezidenty) a devizovými cizozemci (nerezidenty) za určité zvolené období (zpravidla jeden rok)*¹.

Pojmy *devizoví tuzemci* a *devizoví cizozemci* nejsou ve všech zemích chápány stejně. Rozhodující pro jejich interpretaci je vždy právní úprava dané země. V České republice jsou (až na určité výjimky) *devizoví tuzemci* chápáni jako právnické osoby, které mají na území ČR své sídlo, a fyzické osoby, které mají v ČR své bydliště nebo se tady po dobu nejméně jednoho roku zdržují. Jiné, než výše uvedené osoby, jsou považovány za *devizové cizozemce*. Rozdíly mezi různými právními úpravami ve vymezení devizových tuzemců a cizozemců v jednotlivých zemích se mohou vyskytovat zejména v případě studentů, zahraničních dělníků, diplomatů, poboček domácích společností v zahraničí a rovněž poboček zahraničních společností v ČR.

Jako *devizová inkasa* jsou označovány devizové platby, které devizoví tuzemci obdrželi od cizozemců. *Devizové úhrady* jsou analogicky chápány jako devizové platby, realizované devizovými tuzemci ve prospěch devizových cizozemců.

Vymezení platební bilance v podobě devizové (prosté) bilance však nevyhovuje potřebám národohospodářské analýzy, a to z toho důvodu, že se zaměřuje pouze na zaznamenání čistých devizových toků mezi národní ekonomikou a zahraničím. Nedostatky takto vymezené platební bilance můžeme spatřit především v tom, že²:

¹DURČÁKOVÁ, Jaroslava. MANDEL, Martin. *Mezinárodní finance*. Praha: VŠE, 1998. 302 s. ISBN 80-7079-339-2

1. Inkasa a úhrady mezi devizovými tuzemci a cizozemci neprobíhají pouze v devizách, ale jsou uskutečňovány rovněž v domácích měnách.

2. Devizová platební bilance zachycuje obrat zboží a služeb ve chvíli, kdy dochází k provedení devizového inkasa nebo devizové úhrady.

3. Devizová platební bilance nezachycuje celou řadu ekonomických transakcí, které mohou mít opět velký význam pro celkový národohospodářský pohled. Mimo její záznam zůstávají například některé hmotné toky, které nejsou bezprostředně ani v budoucnu následovány peněžními toky.

V současné době je tedy pojem platební bilance chápán jako *systematický statistický záznam všech ekonomických transakcí, které byly uskutečněny mezi devizovými tuzemci a cizozemci za určité zvolené období (zpravidla jeden rok)*.

2.1. Horizontální a vertikální struktura platební bilance

V této části práce se budu zabývat jednotlivými strukturami platební bilance. Nejprve se zaměřím na vymezení struktury horizontální platební bilance, která zahrnuje mezinárodní pohyb zboží, služeb, důchodů a transferů, operace na kapitálovém a finančním účtu a vyrovnávací položky platební bilance. Poté se zaměřím na vertikální strukturu, která člení výše uvedené mezinárodní transakce – dle jejich vztahu k nabídce a poptávce po devizách - do dvou skupin: na operace kreditní (se znaménkem plus) a debetní (se znaménkem mínus).

2.1.1. Horizontální struktura platební bilance

Platební bilance jsou sestavovány a publikovány dle potřeb ekonomické analýzy. Bilance, které mají spíše informativní charakter jsou více strukturované a zahrnují okolo 20 položek. Detailnější analytické bilance sestavované centrálními institucemi mají zpravidla více než 100 položek. Na základě určitých společných znaků je možné jednotlivé položky platební bilance uspořádat do čtyř základních kategorií, které členíme na:

Ÿ Běžný účet platební bilance

- *Obchodní bilance*
- *Bilance služeb*
- *Bilance důchodů*
- *Bilance transferů*

Ÿ Kapitálový účet

Ÿ Finanční účet

- *Přímé investice*
- *Portfoliové investice*
- *Ostatní investice*

Ÿ Vyrovnávací položky platební bilance

- *Chyby a omyly*
- *Změna devizových rezerv²*

Takto je horizontální struktura platební bilance vymezena teoreticky. Česká národní banka však některé pojmy nazývá odlišně – bilance důchodů je označována jako bilance výnosů a bilance transferů jako běžné převody. V druhé části práce budu pro analýzu platební bilance používat názvosloví ČNB.

2.1.1.1. Běžný účet platební bilance

Běžný účet platební bilance zahrnuje export a import zboží a služeb, výnosy a náklady spojené s mezinárodním pohybem kapitálu a pracovních sil a mezinárodní jednostranné transfery.³

Obchodní bilance uvádí porovnání mezi hodnotou exportu a importu zboží za dané časové období. Rozdíl mezi dovozem a vývozem zboží představuje saldo obchodní bilance. Kladné saldo obchodní bilance znamená, že daná země v určitém období vyvezla větší hodnotu zboží než dovezla, záporné saldo obchodní bilance naopak znamená, že země dovezla větší hodnotu zboží než vyvezla. Podle klasifikace OSN SITC (Standard International Trade Classification) je export a import zboží komoditně členěn do skupin: potraviny, nápoje a tabák, suroviny, paliva, tuky a oleje, chemikálie, tržní výrobky a nezařazené zboží. Dále je dovoz a vývoz sledován z hlediska teritoriálního – obvykle v rozdělení na průmyslové a rozvojové země. Statistika Mezinárodního měnového fondu (MMF) dále uvádí dovoz a vývoz rozvojových zemí v členění na země Afriky, Asie, Evropy, země Středního východu a země západní „hemisféry“ – kam patří např. Ekvádor, Honduras, Brazílie, Dominikánská republika atd.

V České republice se mezinárodní pohyb zboží dělí podle toho, zda jde o země s tranzitivní nebo státem řízenou ekonomikou, země vyspělých tržních ekonomik a země rozvojové. Export a

² DURČÁKOVÁ, Jaroslava. MANDEL, Martin. *Mezinárodní finance*. Praha: Management Press, 2003. 394 s. ISBN 80-7261-090-2

³ DURČÁKOVÁ, Jaroslava. MANDEL, Martin. *Mezinárodní finance*. Praha: Management Press, 2003. 394 s. ISBN 80-7261-090-2

import z (do) zemí vyspělých tržních ekonomik je dále specifikován na státy Evropské unie, státy ESVO⁴ a ostatní státy s vyspělou tržní ekonomikou.

Bilance služeb – patří mezi další významnou součást běžného účtu platební bilance, která zachycuje pohyb služeb. Mezi nejvýznamnější položky v této bilanci zpravidla patří mezinárodní doprava, zahraniční cestovní ruch a mezinárodní pojištění. Dále se mezi služby řadí: licence a patenty, příjmy a výdaje spojené s diplomatickým, vojenským a obchodním zastoupením, spoje, filmové poplatky a další.

Bilance důchodů zahrnuje zejména výnosy a náklady spojené s investováním v zahraničí. Na straně aktiv se v této bilanci zaznamenávají především výnosy z finančních aktiv a investování v zahraničí či příjmy rezidentů ze zaměstnání v cizině. Nejčastěji jde o zisky, úroky, dividendy a renty. Na straně pasiv bilance důchodů jsou zaznamenány zejména úroky placené podniky do zahraničí z úvěrů přijatých od zahraničních bank a úroky, které platí komerční banky z přijatých vkladů a úvěrů ze zahraničí. Rovněž sem patří příjmy nerezidentů zaměstnaných v národní ekonomice.

Bilance transferů zaznamenává jednostranné platby do zahraničí nebo ze zahraničí, které nevedou ke vzniku zahraničních pohledávek nebo závazků země. Tyto převody je možné rozdělit na běžné a kapitálové. V současnosti kapitálové transfery tvoří samostatný účet. Běžné převody se dělí na soukromé a vládní. Soukromé převody zahrnují dědictví a dary, výživné, příspěvky zahraničním organizacím a institucím ze soukromých prostředků aj. Mezi vládní běžné transfery patří hospodářská pomoc, dary a příspěvky mezinárodním organizacím, které jsou placeny ze státního rozpočtu apod.

2.1.1.2. Kapitálový účet platební bilance

Kapitálový účet zahrnuje transfery kapitálového charakteru. Patří sem kapitálové transfery související s migrací obyvatelstva, promíjením dluhů i s vlastnickými právy k základním prostředkům. Řadíme sem však i převody nevýrobních nefinančních hmotných aktiv a nehmotných práv, jako jsou například patenty, autorská práva apod. Ostatní kapitálové transakce zaznamenává finanční účet platební bilance.

2.1.1.3. Finanční účet platební bilance

Finančním účtem platební bilance nazýváme podle nové metodiky dřívější kapitálový účet. Zachycuje mezinárodní pohyb kapitálu v členění jak z pohledu charakteru investování (investice přímé, portfoliové a ostatní), tak z hlediska časového (dlouhodobý a krátkodobý kapitál).

⁴ ESVO - Evropské společenství volného obchodu

Přímé investice – základním hlediskem pro začlenění kapitálového toku do přímých investic je stupeň kontroly zahraničního podniku. Zpravidla se do přímých investic zařazuje pohyb kapitálu, při němž jde o získání 20% - 25% podílu na celkovém kapitálu. Někdy je však již 10% podíl na celkovém kapitálu zahraničního podniku považován za dostatečný, aby zahraniční investor mohl ovlivňovat řízení firmy a podílet se na její kontrole. Přímé investice mohou být spojeny s nákupem akcií, může jít také o reálné investování nebo reinvestování zahraničního zisku.

Portfoliové investice – tyto investice jsou označovány jako nepřímé. Zahrnují nákupy a prodeje akcií (pokud není splněna podmínka rozhodující kontroly podniku – viz. výše) nebo jiných majetkových cenných papírů a účastí a nákup obligací a jiných dluhových cenných papírů. V České republice jsou součástí portfoliových investic i finanční deriváty (např. opce, které se používají k zajištění rizik a k účelům obchodování).

Ostatní investice – zahrnují přijaté a poskytnuté dlouhodobé úvěry podniků, obchodních bank, centrální banky, vlády a pohyby krátkodobého kapitálu (tvorba krátkodobých termínových depozit, nákupy a prodeje pokladničních poukázek, komerčních papírů, poskytování krátkodobých úvěrů atd.)

2.1.1.4. Vyrovnávací položky platební bilance

Chyby a omyly – tvoří zůstatkovou položku, díky které se dosáhne vyrovnání souhrnu kreditních a debetních položek ostatních tří hlavních účtů platební bilance. Jedná se v podstatě o míru nepřesnosti. Tato položka úzce souvisí se způsobem konstrukce platební bilance a odráží skutečnost, že ne všechny transakce jsou náležitě zaznamenány.

Změna devizových rezerv – máme na mysli změnu devizových rezerv v držbě měnových institucí, zejména centrální banky, ministerstva financí či jiných oficiálních institucí, jakými jsou například stabilizační fondy. Centrální banka drží ve svém portfoliu určitá reálná devizová aktiva (cizí volně směnitelné měny v hotovosti nebo na účtech u zahraničních bank, zlato, státní cenné papíry cizích vlád aj.) a má k dispozici i tzv. potencionální devizové facility (možnost úvěrového čerpání devizových zdrojů u MMF⁵, EMS⁶ a centrálních bank cizích zemí do předem stanoveného limitu)⁷. Pohyb devizových rezerv často úzce souvisí s intervenční činností centrální banky na devizovém trhu. Centrální banka nakupuje a prodává devizy, čímž se snaží stabilizovat devizovou nabídku a poptávku (respektive devizový kurz). Snížení devizových rezerv rovněž

⁵ MMF (International Monetary Fund) – Mezinárodní měnový fond

⁶ EMS (European Monetary System) – Evropský měnový systém

⁷ DURČÁKOVÁ, Jaroslava. MANDEL, Martin. *Mezinárodní finance*. Praha: VŠE, 1998. 302 s. ISBN 80-7079-339-2

představuje zvýšení nabídky deviz na devizovém trhu a tlak na zhodnocení kurzu domácí měny. Zvýšení devizových rezerv souvisí s růstem devizové poptávky na devizovém trhu a s tlakem na znehodnocení kurzu domácí měny.

2.1.2. Vertikální struktura platební bilance

Vertikální struktura platební bilance se metodicky opírá jednak o záznam jednotlivých operací na principu podvojného účetnictví a dále také o jejich měnové a územní členění. Jednoduché pravidlo účetnictví platební bilance říká, že každá transakce, která znamená platbu občany nebo institucemi sídlícími v dané zemi, je deficitní položkou v platební bilanci této země⁸.

Základem je rozřídění všech operací do dvou skupin – na kreditní a debetní. Kreditní operace jsou v platební bilanci označeny znaménkem plus a debetní naopak znaménkem minus. Za kritérium při členění všech operací na kreditní a debetní lze považovat vztah příslušné operace k devizové nabídce a poptávce. *Kreditní operace vytváří na trhu devizovou nabídku, debetní operace představují devizovou poptávku.*⁹

Rozdělení položek platební bilance na kreditní a debetní je uvedeno v následující tabulce:

Tabulka 1: Vertikální členění platební bilance

KREDIT (+) (nabídka)	DEBET (-) (poptávka)
Export zboží	Import zboží
Export služeb	Import služeb
Import důchodů	Export důchodů
Import transferů	Export transferů
Import kapitálu	Export kapitálu
<i>Snížení devizových rezerv</i>	<i>Zvýšení devizových rezerv</i>

Zdroj: DURČÁKOVÁ, Jaroslava. MANDEL, Martin. *Mezinárodní finance*. Praha: VŠE, 1998. 302 s. ISBN 80-7079-339- 2;

str. 13

Z tabulky je patrné, že za kreditní považujeme každou transakci, která znamená výplatu peněz zahraničním subjektem subjektu v České republice. Naopak debetní položku představuje každá transakce, která znamená výplatu peněz rezidentem České republiky zahraničnímu subjektu.

⁸ DORNBUSCH, Rudiger. FISCHER, Stanley. *Makroekonomie*. Praha: SPN, 1994. 602 s. ISBN 80-04-25556-6

⁹ DURČÁKOVÁ, Jaroslava. MANDEL, Martin. *Mezinárodní finance*. Praha: VŠE, 1998. 302 s. ISBN 80-7079-339- 2

2.1.2.1. Měnové členění platební bilance

Měnové členění odráží základní kvalitativní znaky měn z hlediska jejich použitelnosti v mezinárodním peněžním oběhu. Jde o rozdělení měn na: volně směnitelné, multilaterálně clearingové a bilaterálně clearingové.¹⁰ Tyto měny mají různý stupeň použitelnosti v mezinárodních platbách.

2.1.2.2. Územní členění platební bilance

Stupeň a charakter územního rozdělení vnějších ekonomických vztahů může výrazně ovlivnit stabilitu platební bilance a hospodářský vývoj dané země. Pokud je země ve svých zahraničních vztazích výrazně orientována pouze na jednu zemi, popřípadě na malou skupinu zemí, může nepředvídaný hospodářský vývoj těchto zemí výrazným způsobem ovlivnit platební bilanci dané země a následně také její celkovou ekonomickou situaci.

2.2. Vymezení salda platební bilance

Saldo platební bilance není možné určit jako rozdíl celkových součtů kreditního a debetního sloupce, neboť platební bilance je konstruována na principu podvojného účetnictví a každá operace je tedy zaznamenána jednou v kreditním a jednou v debetním sloupci. Rozdíl obou sloupců musí být vždy nulový.

Salda se prakticky stanovují dvěma způsoby. Snazší z hlediska ekonomické interpretace je vymezení tzv. *dílčích sald* na úrovni jednotlivých položek platební bilance. *Dílčí salda platební bilance lze získat jako rozdíl kreditu a debetu příslušné položky (případně skupiny položek).*¹¹

Druhou skupinu sald tvoří tzv. *kumulativní salda platební bilance*, která se stanoví tak, že vedením pomyslné čáry horizontálním směrem rozdělíme platební bilanci do dvou relativně samostatných částí. První část je tvořena položkami nad čarou a druhou tvoří položky pod čarou. Teoreticky lze vést tuto pomyslnou čáru pod každou položkou platební bilance (vyjma poslední). Ekonomickou praxí jsou běžně využívány čtyři typy sald:

1. *Saldo výkonové bilance, kde je pomyslná čára vedena pod položkou služby.*
2. *Saldo běžné bilance, kde je pomyslná čára vedena pod položkou transfery.*
3. *Saldo základní bilance, kde je pomyslná čára vedena pod položkou dlouhodobý kapitál*¹².

¹⁰ JANKOVSKÁ, Anežka. SPONER, Miroslav. *Mezinárodní finance*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. 211 s. ISBN 80-210-2087-3

¹¹ DURČÁKOVÁ, Jaroslava. MANDEL, Martin. *Mezinárodní finance*. Praha: VŠE, 1998. 302 s. ISBN 80-7079-339-2

¹² dlouhodobý kapitál tvoří: přímé investice – nutnost získat alespoň 20 - 25% podíl na celkovém akciovém kapitálu (např. nákup akcií, reálné investování, reinvestice zahraničního zisku); nepřímé (portfoliové) investice (např. nákup akcií – pokud není splněna podmínka podílu na celkovém kapitálu, nákup obligací zahraničních podniků, vlád, finanční deriváty); ostatní dlouhodobý kapitál (zahrnuje úvěry se splatností delší jak 1 rok – např. vládní úvěry, soukromé obchodní úvěry)

4. *Saldo maximální likvidity, kde je pomyslná čára vedena pod položkou krátkodobý kapitál*¹³.

2.2.1. Analýza kumulativních sald platební bilance

Volba salda platební bilance by měla být vždy přizpůsobena záměrům makroekonomické analýzy. Význam salda platební bilance nelze omezovat pouze na vnější ekonomické vztahy, ale je nutné analyzovat i jeho vazby na vnitřní ekonomické prostředí. Makroekonomická analýza platební bilance se zaměřuje na tyto základní okruhy problémů¹⁴:

- do jaké míry byl vývoj platební bilance rovnovážný z pohledu hmotných a devizových toků,
- jak výsledné saldo ovlivnilo vnitřní měnovou rovnováhu, pohyb úrokové míry, hospodářský růst a pohyb devizového kurzu,
- jak se změnila devizová pozice státu a jeho hlavních ekonomických sektorů (vlády, bank, výrobních podniků a obyvatelstva).

2.2.1.1. Saldo výkonové bilance

Rovnice salda výkonové bilance: $EX - IM = - (D + T + DK + KK + DR)$

Tato rovnice vyjadřuje, že změna platební bilance způsobená exportem (EX) a importem (IM) zboží a služeb se s opačným znaménkem minus kvantitativně rovná změně platební bilance, která je tvořena: čistým pohybem důchodů (D), transferů (T), dlouhodobého kapitálu (DK), krátkodobého kapitálu (KK) a devizových rezerv (DR). Pomyslná čára je tedy vedena pod položkou služby.

Výsledné saldo této bilance především v případě malé otevřené ekonomiky může významně ovlivňovat výši hrubého domácího produktu. Růst kladného salda výkonové bilance je i zdrojem růstu hrubého domácího produktu¹⁵.

Ve výkonové bilanci je zvláštní pozornost obvykle věnována vývoji zahraničních směnných relací. Jedná se o významný ukazatel efektivnosti zahraničního obchodu. Pokud index zahraničních směnných relací klesá, znamená to, že daná země musí pokrýt stejný objem reálného dovozu stále větším objemem reálného vývozu. Zhoršení zahraničních směnných relací

¹³ krátkodobý kapitál zahrnuje: krátkodobé bankovní úvěry (se splatností kratší jak 1 rok), pohyb depozit, prodej a nákup krátkodobých cenných papírů, obchod s devizami,

¹⁴ DURČÁKOVÁ, Jaroslava. MANDEL, Martin. *Mezinárodní finance*. Praha: VŠE, 1998. 302 s. ISBN 80-7079-339-2

¹⁵ MANDEL, Martin. TOMŠÍK, Vladimír. *Monetární ekonomie v malé otevřené ekonomice*. Praha : Management Press, 2003. 287 s. ISBN 80-7261-094-5

(za jinak neměnných okolností) má za následek pokles domácího disponibilního důchodu, což v konečném důsledku vede ke snížení spotřeby a poklesu životní úrovně obyvatelstva¹⁶.

V řadě modelů můžeme nalézt požadavek nulového salda výkonové bilance resp. čistého exportu, který představuje podmínku vnější rovnováhy. Z ekonomického pohledu je možné vnější rovnováhu definovat jako trvale udržitelnou strukturu finančních a reálných toků mezi domácí ekonomikou a zahraničím, která do budoucna nezakládá potřebu změny měnového kurzu, cen, důchodu, peněžní zásoby nebo úrokových sazeb. Za rovnovážnou je tedy možno z hlediska této definice považovat i takovou platební bilanci, kde schodek výkonové bilance je kompenzován importem transferů a důchodů¹⁷.

2.2.1.2. Saldo běžné bilance

Rovnice salda běžné bilance: $EX - IM + D + T = - (DK + KK + DR)$

Saldo běžné bilance předpokládá přesun položek důchodů (D) a transferů (T) na levou stranu rovnice mezi položky nad čarou. Na pravé straně rovnice zůstávají položky dlouhodobý a krátkodobý kapitál a pohyb devizových rezerv. Pomyslná čára je tedy vedena pod položkou transfery.

Toto saldo má přímou návaznost na klíčovou stavovou bilanci celkové investiční pozice země, která zachycuje celkovou finanční pozici země vůči zahraničí. V aktivech této bilance se nachází pohledávky za zahraničními subjekty a držba zahraničního majetku domácími subjekty, v pasivech potom závazky domácích subjektů vůči zahraničním subjektům a držba majetku na domácím území zahraničními subjekty. Přebytek běžné bilance může směřovat ke zvýšení zahraničních pohledávek, ke snížení zahraničních závazků, nebo se může akumulovat v podobě držby zahraničního majetku (např. akcií zahraničních firem). Při deficitu běžné bilance nastává opak.

Pokud je saldo běžné bilance nulové, celková investiční pozice země se nemění. Proto je vyrovnanost běžné bilance nejčastěji považována za ekonomickou rovnováhu platební bilance. Přístup k vnější rovnováze zdůrazňující význam salda běžné bilance se odráží v řadě „pravidel“ a „doporučení“, která jsou sledována ratingovými agenturami a zahraničními investory. Nejznámějším pravidlem je, že poměr deficitu běžné bilance k hrubému domácímu produktu by neměl být vyšší než 5 %. Pokud je však možnost jisté úrovně deficitu běžné bilance připuštěna, zakládá to dynamický problém s bilancí důchodů, protože zde dochází ke zhoršování čistě

¹⁶ MANDEL, Martin. TOMŠÍK, Vladimír. *Monetární ekonomie v malé otevřené ekonomice*. Praha : Management Press, 2003. 287 s. ISBN 80-7261-094-5

¹⁷ MANDEL, Martin. TOMŠÍK, Vladimír. *Monetární ekonomie v malé otevřené ekonomice*. Praha : Management Press, 2003. 287 s. ISBN 80-7261-094-5

investiční pozice a k nárůstu úrokových plateb směřujících do zahraničí. Z dynamického pohledu je tedy důležité sledovat pravidlo, aby tempo růstu reálného hrubého domácího produktu bylo vyšší než příslušná zahraniční úroková míra¹⁸.

2.2.1.3. Saldo základní bilance

Rovnice salda základní bilance: $EX - IM + D + T + DK = - (KK + DR)$

Saldo základní bilance předpokládá přesun položky dlouhodobého kapitálu na levou stranu rovnice mezi položky nad čarou. Pomyslná čára je v tomto případě vedena pod položkou dlouhodobý kapitál.

Někteří analytici se domnívají, že saldo základní bilance je z hlediska vyjádření celkové devizové rovnováhy země v mnoha směrech vhodnější než saldo běžné bilance. Zařazení přímých a nepřímých investic mezi financující položky pod čarou je chápáno jako nesprávné, jelikož ve většině případů pohyb těchto položek vede k trvalému přerozdělení zdrojů mezi národní ekonomikou a zahraničím¹⁹. Zároveň je zdůrazňována i skutečnost, že vzájemné kompenzování přebytků (schodků) běžné bilance s deficitem (aktivy) bilance dlouhodobého kapitálu je dlouhodobě možné, může být dokonce i strategickým záměrem hospodářské politiky.

O tomto saldu se také hovoří především v souvislosti s ekonomickou transformací zemí střední a východní Evropy. Hospodářská obnova v těchto zemích není možná bez rozsáhlého a několikaletého přílivu přímých zahraničních investic. Současně s přílivem přímých investic můžeme pozorovat, že tyto země zápasí s deficitem svých výkonových a běžných bilancí. Pokud se však země nachází ve stavu, kdy nutně potřebuje absorbovat zahraniční kapitál, což je případ i České republiky, nemůže se přílivu přímých zahraničních investic bránit jenom proto, že krátkodobě zhoršují běžný účet. Problémem je zde ale to, že zpravidla nelze s určitostí říci, zda v delším období působí příliv zahraničních investic na běžný účet pozitivně²⁰.

V první fázi přílivu přímých investic je nezbytné rozlišit reálnou a finanční přímou investici. Reálná přímá investice je zahraniční firmou realizována např. dovozem výrobního zařízení nebo know how, vzniká přitom deficit výkonové bilance z titulu podvojného zápisu v položce import zboží a služeb. Po realizaci této přímé investice se výkonová bilance automaticky vyrovnává. Finanční přímá investice má např. formu nákupu akcií již zavedené domácí firmy. Bilanční

¹⁸ MANDEL, Martin. TOMŠÍK, Vladimír. *Monetární ekonomie v malé otevřené ekonomice*. Praha : Management Press, 2003. 287 s. ISBN 80-7261-094-5

¹⁹ DURČÁKOVÁ, Jaroslava. MANDEL, Martin. *Mezinárodní finance*. Praha: VŠE, 1998. 302 s. ISBN 80-7079-339-2

²⁰ PLCHOVÁ, Božena. HAMARNEHOVÁ, Iveta. ŽAMBERSKÝ, Pavel. TAUŠER, Josef. *Zahraniční ekonomické vztahy České republiky*. Praha: VŠE Oeconomica, 2005. 168 s. ISBN 80-245-0608-4

protizáznam je obvykle ve formě exportu dluhového kapitálu (popř. nárůstu devizových rezerv). Deficit výkonové bilance by tedy neměl vzniknout, pokud nejsou v rámci dalších operací získané devizové zdroje využity pro dovoz zboží a služeb.

Převažuje názor, že nedluhové financování deficitu běžné bilance prostřednictvím přímých investic je přirozený proces, kterým musí projít každá transformující se ekonomika. Přesto je nutné si uvědomit, že tato politika z dynamického pohledu může i nemusí být úspěšná.

V tabulce je patrné, že každá přímá investice je spojena s položkami, které na budoucí běžnou bilanci působí příznivě i negativně.

Tabulka 2: Dlouhodobé účinky přílivu přímých investic na běžnou bilanci

Aktivní položky	Deficitní položky
Zvýšení exportu hotových výrobků	Zvýšení importu výrobních vstupů
Snížení importu hotových výrobků	Zvýšení importu služeb souvisejících s výrobou
	Zvýšení exportu důchodů

Zdroj: MANDEL, Martin. TOMŠÍK, Vladimír. *Monetární ekonomie v malé otevřené ekonomice*. Str. 19

V případě ekonomik s vysokým přílivem kapitálu se prohloubení deficitů bilance stává významným problémem rovnováhy běžné bilance. Deficitní tlak může vytvářet i zvýšení importu služeb (právní servis, poradenství, marketing apod.), které často bývají pouze skrytou formou transferu zisku domácích poboček zahraničním mateřským společnostem²¹.

2.2.1.4. Celkové saldo platební bilance

Rovnice celkového salda platební bilance:

$$EX - IM + D + T + DK + KK = - (DK_{CEB} + KK_{CEB} + DR)$$

Celkové saldo platební bilance se označuje také jako saldo maximální likvidity. Vyrovňovací položkou pod čarou jsou zde oficiální devizové rezervy země. Devizové rezervy představují mezinárodní likviditu oficiálních měnových institucí dané země (tj. centrální banky, vlády, popřípadě specializovaných státních fondů)²². Jsou tvořeny devizovými aktivy v podobě zásob zlata, volně směnitelných měn (v hotovosti nebo na účtech u zahraničních bank), státních cenných papírů cizích vlád, popř. i jiných likvidních devizových aktiv – např. Special Drawing Rights (SDR) u Mezinárodního měnového fondu. Vedle devizových rezerv mohou oficiální

²¹ MANDEL, Martin. TOMŠÍK, Vladimír. *Monetární ekonomie v malé otevřené ekonomice*. Praha : Management Press, 2003. 287 s. ISBN 80-7261-094-5

²² MANDEL, Martin. TOMŠÍK, Vladimír. *Monetární ekonomie v malé otevřené ekonomice*. Praha : Management Press, 2003. 287 s. ISBN 80-7261-094-5

měnové instituce využít také tzv. potencionální devizové facility, které představují možnost čerpání dodatečných devizových zdrojů ve formě úvěrů od mezinárodních měnových institucí (zejména MMF) nebo zahraničních centrálních bank (v rámci tzv. swapových linek).²³

Ke změně oficiálních devizových rezerv dochází především tehdy, když centrální banka intervenuje na devizovém trhu. Nákupem nebo prodejem deviz za svoji národní měnu, ovlivňuje vývoj poptávky a nabídky na devizovém trhu, a tím zpravidla stabilizuje vývoj kurzu domácí měny. Jinou příčinou změny devizových rezerv mohou být dlouhodobé půjčky centrální banky na mezinárodních finančních trzích, resp. splácení těchto půjček.

Pokud má saldo celkové platební bilance nulovou hodnotu, automaticky to neznamená dosažení dlouhodobé a dokonce ani střednědobé vnější rovnováhy země. Problematická je především položka krátkodobého dluhového kapitálu, která je položkou nad čarou platební bilance. Příliv krátkodobého kapitálu, využívaný zejména k profinancování deficitu běžné bilance, je značně nestabilním zdrojem financování a je signálem budoucích problémů s devizovou likviditou. Mohlo by se zdát, že nulové saldo celkové platební bilance má nejbližší k rovnováze devizového trhu, na kterém se devizová nabídka a poptávka utváří přirozeně bez zásahu centrální banky prostřednictvím devizových intervencí. Zde je však nutné poznamenat, že ani tato interpretace není zcela přesná, neboť devizové rezervy mohou být beze změny i tehdy, když centrální banka realizuje dlouhodobé devizové výpůjčky a současně tyto devizy prodává v rámci devizových intervencí²⁴.

²³ MANDEL, Martin. TOMŠÍK, Vladimír. *Monetární ekonomie v malé otevřené ekonomice*. Praha : Management Press, 2003. 287 s. ISBN 80-7261-094-5

²⁴ MANDEL, Martin. TOMŠÍK, Vladimír. *Monetární ekonomie v malé otevřené ekonomice*. Praha : Management Press, 2003. 287 s. ISBN 80-7261-094-5

3. Analýza platební bilance České republiky **v letech 1997 – 2004**

V této kapitole se budu zabývat analýzou platební bilance od roku 1997 do roku 2004 (dle horizontálního členění). V každém roce nejprve stručně charakterizují hlavní tendence vývoje, poté se zaměřím na podrobný rozbor jednotlivých účtů platební bilance a v závěru zmíním vývoj devizových rezerv a zahraničního zadlužení České republiky. V posledním zkoumaném roce - 2004 - graficky znázorním výsledky jednotlivých účtů a sald platební bilance za všechny analyzované roky.

3.1. Vývoj platební bilance v roce 1997

Rok 1997 byl typický poklesem nerovnováhy obchodní bilance, volatilitou krátkodobého kapitálu a měnovými výkyvy s následným oslabením kurzu koruny. Zlepšení obchodní bilance oproti minulým letem bylo dáno utlumením domácí poptávky, oživením zahraniční poptávky a nárůstem konkurenceschopné produkce z nově vybudovaných kapacit především podniků se zahraniční majetkovou účastí. Kapitálový a finanční účet byly ovlivněny měnovými výkyvy – to bylo dáno v květnu reakcí investorů na makroekonomický vývoj na počátku roku a v listopadu na destabilizovanou politickou situaci. Rovněž se zde promítl i vliv asijské měnové krize. Přírozenou reakcí na tyto události byl odliv především krátkodobého kapitálu.

3.1.1. Běžný účet platební bilance

Ve sledovaném roce 1997 byl běžný účet platební bilance schodkový. Výše deficitu dosáhla 100,1 mld. Kč (6,1 % HDP) a to zejména vlivem pasiva obchodní bilance ve výši 145,6 mld. Kč (8,8 % HDP). Ve srovnání s rokem 1996 byl zaznamenán pokles vnější nerovnováhy ekonomiky. Nedostatkem bylo, že se deficit běžného účtu stále pohyboval nad mezinárodně uznávanou hranicí 5 % poměru k HDP.

Obchodní bilance

V roce 1997 skončila obchodní bilance pasivem ve výši 145,6 mld. Kč (tj. 8,8% HDP), což bylo v porovnání s rokem 1996 přibližně o 14 mld. Kč méně. V důsledku stagnace vývozu a dynamického růstu dovozu deficit obchodní bilance do konce dubna 1997 narůstal. Situace se změnila v květnu 1997, kdy tempo vývozu začalo převažovat nad dovozem a tím došlo ke zlepšování kumulativního salda. Na výsledné saldo obchodní bilance mělo vliv především

hospodářské oživení v západní Evropě, snižování dynamiky tuzemské poptávky a rostoucí vývoz výrobků firem se zahraniční majetkovou účastí. Ke zlepšení výsledku obchodní bilance meziročně rovněž přispěla i postupná deprecie kurzu koruny.

V komoditní struktuře vývozu se zvyšoval vývoz zboží s vyšší přidanou hodnotou zejména strojírenského charakteru včetně elektronického a automobilového průmyslu. Podíl na vývozu klesal u surovin a polotovarů (t.j. zboží s nižším stupněm zpracování) přesto, že v roce 1997 vývoz těchto tržních výrobků vzrostl o 12,6 %.

Zahraněční obchod se v teritoriální struktuře orientoval především na země s vyspělou tržní ekonomikou, zejména země Evropské unie (podíl na obratu 61,3 %), do kterých se vývoz zvýšil o 24,3 %. Dovoz ze zemí EU se zvýšil o 13,2 % s výsledným snížením deficitu o 22,4 mld. Kč. Příznivě se vyvíjel i obchod se zeměmi CEFTA²⁵ a SNS²⁶. Naopak pasivum se prohloubilo v obchodě s rozvojovými zeměmi (o téměř 11 mld. Kč). Důvodem byl téměř stagnující vývoz a rostoucí dovoz z těchto zemí, který byl zčásti spojen i s masivními devalvacemi národních měn asijských zemí po měnových turbulencích.

Bilance služeb

Bilance služeb skončila za roce 1997 aktivním saldem ve výši 54,6 mld. Kč. K nárůstu příjmů ve srovnání s rokem 1996 došlo v oblasti dopravních služeb (o 3,5 mld. Kč) a cestovního ruchu (o 5,1 mld. Kč). Naopak výdaje českých občanů na cesty do zahraničí poklesly o 4,7 mld. Kč, důvodem byly především vlivy mzdového vývoje a důsledky rozsáhlých povodní na Moravě. Příjmy za ostatní poskytnuté služby klesly o 5,4 mld. Kč a úhrady do zahraničí naopak vzrostly o 5,1 mld. Kč, což mělo za následek zhoršení salda ostatních služeb o 10,5 mld. Kč. Po přechodném přebytku vykázaném v roce 1996 skončila bilance ostatních služeb pasivem, a to ve výši téměř 6,0 mld. Kč. Meziročně však na straně příjmů významně vzrostla inkasa z finančních, právních, účetnických a poradenských služeb, z nájemného, ze služeb v oblasti reklamy a výpočetní techniky a informací. Zároveň se v této položce zvýšily i výdaje, v největším rozsahu u služeb právních a poradenských.

Bilance výnosů

Výnosy z finančních aktiv, podnikání a práce v zahraničí dosáhly ve sledovaném roce částky 48,2 mld. Kč, tzn. v porovnání s rokem 1996 nárůst o 16,4 mld. Kč. Úrokové náklady, vyplacené dividendy a mzdy zahraničním pracovníkům se meziročně zvýšily o 17,4 mld. Kč na 68,8 mld. Kč. Schodek bilance výnosů tak činil 20,6 mld. Kč.

²⁵ CEFTA (Central European Free Trade Area) - Středoevropská zóna volného obchodu

²⁶ SNS - Společenství nezávislých států – politický útvar vzniklý po rozpadu SSSR v prosinci 1991, tvoří ho 12 bývalých svazových republik (nevstoupily pobaltské státy)

Vyšší placené úroky ze založených závazků, ale i vyplacené dividendy z hospodářských výsledků podniků se zahraniční majetkovou účastí byly z vyšší části kompenzovány inkasovanými úroky z poskytovaných bankovních půjček a depozit českých komerčních bank v zahraničí.²⁷

Běžné převody

V roce 1997 bylo u běžných jednostranných převodů vykázáno aktivum ve výši 11,2 mld. Kč. Na saldu soukromých transferů se částkou 9,7 mld. Kč nejvíce podílely převody obyvatelstva. U vládních transferů měla na příjmech největší podíl technická pomoc (G 24²⁸ – 0,3 mld. Kč, Phare²⁹ - 1,3 mld. Kč) a pomoc poskytnutá v důsledku povodní (celkem 2,1 mld. Kč). Nejvýznamnější podíl na výdajích měly příspěvky mezinárodním organizacím (0,8 mld. Kč). V rámci bilaterální pomoci od vlád zemí G 24 získala Česká republika prostředky v hodnotě 0,3 mld. Kč, což je přibližně poloviční částka ve srovnání s rokem 1996. Největším dárcem bylo Německo (186 mil. Kč na technologické zařízení pro čistírny odpadních vod) a Švýcarsko (130 mil. Kč na zařízení pro nemocnice).

3.1.2. Kapitálový účet

Saldo kapitálového účtu bylo v roce 1997 mírně přebytkové ve výši 0,3 mld. Kč, neboť příjmy z kapitálových transferů a převodů nevýrobních nefinančních hmotných aktiv a nehmotných práv byly vyšší než výdaje.³⁰

3.1.3. Finanční účet

Aktivní saldo finančního účtu se snížilo oproti roku 1996 o 82,3 mld. Kč, což byla dosud nejnižší úroveň od roku 1993. Podíl na HDP klesl na 2,1%. Tento pokles byl následkem květnových a listopadových kurzových výkyvů na mezibankovním devizovém trhu (odrážející vývoj makroekonomických ukazatelů, politickou nejistotu a nestabilní situaci na peněžním a kapitálovém trhu České republiky), což se projevilo podstatným snížením přílivu kapitálu.

Z hlediska struktury kapitálu pokračoval příliv přímých a portfoliových investic a silný byl odliv kapitálu krátkodobého. Příliv kapitálu ve formě přímých zahraničních investic byl v roce 1997 soustředěn převážně do odvětví energetiky, výroby spotřebního zboží a tabákových výrobků, peněžnictví a pojišťovnictví.

²⁷ http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/statistika/platbni_bilance_stat/publikace_pb/zpravy_vyvoj_pb/C_PB_1997_0.pdf

²⁸ G 24 - Skupina 24 průmyslových zemí

²⁹ Phare – program Evropské unie na podporu a rozvoj zemí střední a východní Evropy a pobaltských republik

³⁰ http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/statistika/platbni_bilance_stat/publikace_pb/zpravy_vyvoj_pb/C_PB_1997_0.pdf

V důsledku měnových výkyvů se dlouhodobě snížily ceny akcií a vysoké úrokové sazby stimulovaly poptávku zahraničních investorů jak po akciích, tak po obligacích denominovaných v korunách. Významnou položkou přílivu portfoliových investic byly emise dluhopisů českých subjektů, které byly uskutečněny na zahraničních trzích (ČEB³¹, ČEZ³² - obě 0,2 mld. USD). Výsledkem bylo téměř dvojnásobné zvýšení přílivu portfoliových investic oproti roku 1996. Rovněž bylo patrné zvýšení investic tuzemských subjektů do zahraničních cenných papírů, které se nejvýrazněji projevilo ve 4. čtvrtletí roku 1997.

Odliv zahraničních zdrojů v ostatních formách kapitálu byl ovlivněn zejména měnovými výkyvy doma i v zahraničí a snížením ratingu českých obchodních bank agenturami IBCA rating³³ a Standard and Poor's³⁴.

V podnikové sféře se dále zvyšoval obrat čerpání a splácení zdrojů vůči zahraničí. Objem nově čerpaných finančních úvěrů českými podniky přímo ze zahraničí převýšil 100 mld. Kč, (v roce 1996 to bylo o více než 25 mld. Kč méně).

Devizové rezervy ČNB

Devizové rezervy ČNB na konci roku dosahovaly výše 338,7 mld. Kč (9,8 mld. USD). V poměru k HDP bylo dosaženo největšího úbytku devizových rezerv od roku 1993, podíl tvořil 3,1 % HDP³⁵.

Zahraniční zadluženost

Celkový zahraniční dluh činil ke konci roku 749 mld. Kč (21,6 mld. USD), což představovalo více než 45 % HDP. K růstu přispělo zejména pokračující zadlužování podnikové sféry v zahraničí.

Celková platební bilance za rok 1997 skončila deficitem 56 mld. Kč (1,8 mld. USD).

3.2. Vývoj platební bilance v roce 1998

V roce 1998 došlo k výraznému meziročnímu snížení schodku obchodní bilance. Důvodem byl zejména příznivý vývoj směnných relací, pokles cen surovin na světovém

³¹ ČEB - Česká exportní banka

³² ČEZ - České energetické závody

³³ IBCA rating - Londýnská ratingová agentura

³⁴ Standard and Poor's - Americká ratingová agentura

³⁵ [http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/t/C800427ACE/\\$File/11230502.pdf](http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/t/C800427ACE/$File/11230502.pdf)

trhu a snížení tuzemské poptávky (především soukromé spotřeby). Druhá polovina roku 1998 se vyznačovala poklesem vývozní aktivity, který byl spojen nejen s kapacitními omezeními některých hlavních exportérů, ale i se zpomalováním hospodářské aktivity v zemích Evropské unie a zhoršováním ekonomické a finanční situace v Rusku. Na konci roku byl již zřejmý předstih tempa růstu dovozu před dynamikou vývozu v objemovém vyjádření, což značilo zesílení konkurence mezi dovoзовým a tuzemským zbožím na našem trhu. Na vývoj finančního účtu působily spíše vnitřní faktory spojené s postupnou restrukturalizací ekonomiky a situací v bankovním sektoru.

3.2.1. Běžný účet platební bilance

V dosaženém výsledku běžného účtu (deficit 33,8 mld. Kč, tj. 1,9 % HDP) se promítl především vývoj v oblasti obchodní bilance. Na ostatních položkách běžného účtu - bilance služeb, výnosů a běžných převodů – nebyly zaznamenány výrazné meziroční změny.

Obchodní bilance

Ve sledovaném roce 1998 skončilo saldo obchodní bilance pasivem ve výši 83,3 mld. Kč (4,7 % HDP). Oproti roku 1997 se schodek bilance snížil o 60,7 mld. Kč (v roce 1997 podíl pasiva na HDP 8,7 %). Hlavní příčinou poklesu deficitu obchodní bilance byl příznivý vývoj směnných relací vlivem poklesu cen surovin na světovém trhu a snížením tuzemské poptávky (především soukromé spotřeby). Rostoucí tempo vývozu, které bylo patrné na přelomu let 1997 a 1998 začalo v polovině roku 1998 slábnout. Vedle kapacitních omezení některých hlavních exportérů byl tento pokles spojen se zpomalováním hospodářské aktivity v zemích Evropské unie, zhoršováním ekonomické a finanční situace v Rusku a postupným zpeňováním kurzu koruny v průběhu roku. Zvýšil se objem fyzického dovozu a to především ve skupinách strojírenského zboží, tržních výrobků, chemikálií, surovin a paliv.

Zbožová struktura dovozu se vyznačovala nominálním snížením objemu dovozu paliv, který se meziročně snížil o 19,2 % v důsledku poklesu dovozních cen ropy a plynu. Rostoucí dynamika dovozu se projevila u tržních výrobků, strojů a přepravních zařízení. Na rostoucí tempo vývozu v této oblasti měla rozhodující vliv strojírenská produkce zastoupená především automobilovou produkcí včetně jejích dílů, dodávkami tramvají a trolejbusů, dále pak zařízením pro elektrárny, stavebními a kovozapracujícími stroji.

V teritoriální struktuře zahraničního obchodu České republiky došlo k zintenzivnění obchodní výměny se zeměmi Evropské unie. Zhoršení ekonomické nerovnováhy v okolních zemích s tranzitivní ekonomikou (Slovensko, Polsko) a důsledky finanční krize v Rusku naopak vedly k poklesu rozsahu obchodní výměny s těmito zeměmi. Z ostatních

významných oblastí došlo k prohloubení schodků obchodní výměny u Číny, Japonska a USA.

Bilance služeb

Stejně jako v minulém roce skončila bilance služeb přebytkem a to ve výši 60,7 mld. Kč. Příjmy za poskytnuté dopravní služby činily v roce 1998 43,4 mld. Kč a výdaje 19,6 mld. Kč. Na straně příjmů bilance dopravy tvořily objemově největší položku náklady spojené s přepravou vyváženého zboží (vč. manipulace a skladování, pojištění apod.), kterou zajišťují čeští vývozci a účtují zahraničním odběratelům v ceně zboží. V roce 1998 výše těchto nákladů dosáhla 16,3 mld. Kč.

U cestovního ruchu byl zaznamenán nárůst čistého výnosu o 19,5 mld. Kč. Podle Českého statistického úřadu přicestovalo v průběhu roku 1998 do České republiky 102,8 mil. zahraničních návštěvníků, tj. o 5 mil. méně než v předchozím roce a do zahraničí vyjelo 43,6 mil. českých občanů³⁶. Snížení počtu návštěvníků však bylo kompenzováno nárůstem výdajů - v loňském roce zahraniční turisté při svých cestách do České republiky utratili 120 mld. Kč, což je proti minulému roku 1997 zvýšení o 4 %. Tento nárůst byl způsoben zejména vyšší úrovní tuzemských cen (např. u veřejného stravování a ubytování vzrostly ceny o 8,9 %).

Bilance ostatních služeb skončila pasivem ve výši 22,7 mld. Kč. Schodek se ve srovnání s minulým rokem prohloubil o 16,8 mld. Kč. Na straně inkas byl významný nárůst zaznamenán především u finančních a reklamních služeb, u nájemného a pronájmu nemovitých statků (filmových a zvukových záznamů apod.). Zvýšily se i vládní příjmy a výdaje použité ve prospěch zastoupení zahraničních firem v České republice.

Bilance výnosů

V roce 1998 skončila bilance výnosů deficitem ve výši 24,2 mld. Kč (750,4 mil. USD). Výnosy z finančních aktiv, investování v zahraničí a pracovní příjmy českých občanů ze zaměstnání v cizině se proti roku 1997 zvýšily o 3,2 mld. Kč na 47,9 mld. Kč. Úroky z přijatých depozit a úvěrů, dividendy vyplacené zahraničním investorům a mzdy cizinců pracujících v České republice v minulém roce vzrostly o 2,3 mld. Kč a dosáhly výše 72,1 mld. Kč. Další významnou položku tvořily investice do cenných papírů českých podniků a bank, které vynesly zahraničním investorům celkem 17,6 mld. Kč, což je o 2,2 mld. Kč více než v předchozím roce. Ostatní formy výnosů byly objemově méně významné.

³⁶ http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/statistika/platebni_bilance_stat/publikace_pb/zpravy_vyvoj_pb/C_PB_1998.pdf

Běžné převody

Bilance transferů byla v roce 1998 přebytková. Proti roku 1997 se zvýšilo se čerpání oficiálních forem bezplatné pomoci z fondu Phare³⁷, které činilo 1,8 mld. Kč. Naproti tomu se postupně snižoval rozsah pomoci od vlád zemí G 24³⁸. Přebytek této bilance odráží v rozhodující míře soukromé převody obyvatelstva. Převody různých sociálních dávek (penze, výživné apod.) nebyly tolik významné.

3.2.2. Kapitálový účet

V roce 1998 došlo k většímu zatížení na výdajové stránce účtu. Důvodem bylo zejména větší využívání zahraničních licencí tuzemskými subjekty a převody majetku do zahraničí v souvislosti s vystěhováním. Kapitálový účet za rok 1998 vykázal mírný přebytek ve výši 0,1 mld. Kč.

3.2.3. Finanční účet

Finanční účet platební bilance na konci roku 1998 vykazoval aktivum ve výši 84,9 mld. Kč., což znamenalo meziroční zvýšení o 50,6 mld. Kč. Ve vztahu k české ekonomice byly kapitálové toky charakteristické zintenzívněním přílivu zahraničních přímých investic. Zároveň obecně opatrnější postoj investorů způsobil změnu pohledu na dosaženou úroveň ekonomické transformace České republiky a na situaci v bankovním sektoru, což vedlo ke snížení investičních ratingů České republiky renomovanými zahraničními institucemi (Standard & Poor's³⁹ a IBCA rating⁴⁰). I přes to však Česká republika byla v ratingových hodnoceních v rámci zemí střední a východní Evropy na druhém místě (za Slovinskem).

Téměř 94 % z celkového přílivu zahraničních zdrojů na finančním účtu platební bilance tvořil příliv zahraničních přímých investic. Významný podíl směřoval do rozvoje prodejních sítí a obchodu s nemovitostmi. Významné byly i investice do peněžnictví a pojišťovnictví.

Pohyb krátkodobého kapitálu vykazoval v roce 1998 značnou volatilitu. Krátkodobé bankovní závazky v I. pololetí výrazně poklesly a ve druhé polovině roku opětovně rostly⁴¹.

³⁷ Phare – program Evropské unie na podporu a rozvoj zemí střední a východní Evropy a pobaltských republik

³⁸ G 24 - Skupina 24 průmyslových zemí

³⁹ Standard and Poor's - Americká ratingová agentura

⁴⁰ IBCA rating - Londýnská ratingová agentura

⁴¹ http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/statistika/platebni_bilance_stat/publikace_pb/zpravy_vyvoj_pb/C_PB_1998.pdf

Devizové rezervy ČNB

Intervence ČNB na mezibankovním devizovém trhu byly v saldu aktivní a vedly k navýšení objemu devizových rezerv ČNB. Jejich stav se v roce 1998 zvýšil o 62,6 mld. Kč a dosáhl ke konci roku objemu 376,7 mld. Kč. V souvislosti se zavedením jednotné evropské měny - euro - od 1.1.1999 ve vybraných zemích Evropské unie byla část devizových rezerv dosud vedená v DEM přeměněna na euro.

Zahraniční zadluženost

Celkový zahraniční dluh ČR dosahoval na konci roku 1998 výše 726,9 mld. Kč, tj. pokles o 21,8 mld. Kč, který byl v rozhodující míře výsledkem zhodnocení kurzu koruny. Na zlepšení se rovněž podílela vyrovnanější bilance běžného účtu a splácení dlouhodobých závazků. Míra zadlužení vztahovaná k HDP se snížila z původních 45,4 % na 40,9 %.

Celková platební bilance za rok 1998 skončila přebytkem ve výši 62,6 mld. Kč.

3.3. Vývoj platební bilance v roce 1999

Pro rok 1999 bylo charakteristické snížení domácí poptávky a růst exportní schopnosti české ekonomiky tažený rostoucí zahraniční poptávkou zejména v Německu. Došlo ke zhoršení směnných relací zejména vlivem růstu cen především energetických surovin. Na finančním účtu měly hlavní význam přímé zahraniční investice. V oblasti portfoliových investic bylo patrné zvýšení držby dluhových i nedluhových zahraničních cenných papírů v aktivech bankovních i nebankovních subjektů, obzvláště ve 4. čtvrtletí, což vedlo k odlivu kapitálu.

3.3.1. Běžný účet platební bilance

V roce 1999 skončil běžný účet platební bilance deficitem ve výši 36,6 mld. Kč, což je o 6,5 mld. méně než v minulém roce. Na tomto zlepšení se významně podílelo meziroční snížení deficitu obchodní bilance.

Obchodní bilance

Saldo obchodní bilance ve sledovaném roce skončilo pasivem ve výši 71,3 mld. Kč (1,9 mld. EUR), t.j. 3,9 % HDP (v roce 1998 4,6 % HDP). Nadprůměrnou dynamiku vykazovaly vývozy a dovozy v rámci zušlechťovacího styku, které měly na meziroční zlepšení pasivního salda největší vliv. Přebytek dosažený v rámci zušlechťovacího styku ve výši 85,5 mld. Kč byl

o 39,1 mld. Kč vyšší než v roce 1998. Rozhodující význam měly zpracovatelské operace v rámci aktivního zušlechťovacího styku (zpracování v tuzemsku), kde bylo dosaženo kladného salda ve výši 92 mld. Kč, oproti pasivnímu zušlechťovacímu styku (zpracování v zahraničí) s deficitem 6,5 mld. Kč. Růst objemu těchto obchodů (32 % v celkovém vývozu a 21 % v dovozu) dokládá intenzivnější zapojení českých podniků do mezinárodních kooperačních vazeb.

V porovnání s předchozím rokem 1998 vzrostl vývoz v běžných cenách o 9,2%. Zvýšil se vývoz především u strojů a přepravních zařízení, surovin a průmyslových výrobků. Kromě zušlechťovacího styku byl vývoz podpořen rostoucí poptávkou ze strany SRN, která převýšila snížení poptávky v tranzitivních ekonomikách.

Dovoz v běžných cenách vzrostl meziročně o 7,5 %. Soustředil se především na oblast průmyslových výrobků, strojů a přepravních zařízení a paliv. Na zvýšení dovozu působil zejména růst cen energetických surovin - především ropy - na světových trzích.

V teritoriální struktuře zahraničního obchodu se zvýšil vývoz do států s vyspělou tržní ekonomikou a dosáhl 74,7% podílu na celkovém exportu. Vlivem poklesu ekonomické aktivity se výrazně snížil odbyt českého zboží na Ukrajině (pokles o 40 %) a v Rusku (pokles o 37 %). Naopak export do Číny vzrostl o 39,4 % a to zejména v souvislosti s rozšířením možností uplatnění produkce osobních automobilů. Z důvodu těchto změn poklesl podíl tranzitivních ekonomik na celkovém exportu na 22 %. V oblasti dovozu se zvýšil dovoz ze zemí Evropské unie (zvýšení o 8,4 %) a z ostatních států s vyspělou tržní ekonomikou (zvýšení o 16,8 %). Na celkovém dovozu se tyto ekonomiky podílely 73,6 %.

Zásadní změnou bylo dosažení přebytku obchodní bilance ve vzájemných obchodních výměnách vůči zemím Evropské unie. Přebytek byl dosažen poprvé od roku 1993 a v minulém roce 1998 bylo dokonce dosaženo pasiva ve výši 44,1 mld. Kč. Na zlepšení meziročního výsledku měl zásadní vliv obchodní přebytek dosažený vůči SRN (52,2 mld. Kč) a podílelo se na něm i saldo dosažené v obchodě s Rakouskem a Nizozemím. Celkový předstih vývozu před dovozem s většinou zemí EU naznačuje posuny v adaptaci českých exportérů na trhy průmyslově vyspělých zemí. Naopak k prohloubení obchodního pasiva došlo vůči ostatním státům s vyspělou tržní ekonomikou i s rozvojovými zeměmi.

Ve zbožové struktuře zahraničního obchodu došlo ke zvýšení exportu strojů a přepravních zařízení, naopak poklesl vývoz u produkce tabákového, uhelného a metalurgického průmyslu. Na straně importu je patrný růst strojírenských dovozů, zvýšení dovozu ropy a ropných produktů v důsledku cenového vývoje a rovněž rostoucí zahraniční dodávky hotových průmyslových výrobků. Zvýšil se dovoz elektrických zařízení a přístrojů (o 7,8 mld. Kč), osobních vozů (o 3,5 mld. Kč) a letadel (o 4 mld. Kč).

Bilance služeb

Ve sledovaném roce 1999 byl u bilance služeb vykázán přebytek ve výši 42,5 mld. Kč, tj. v porovnání s rokem 1998 pokles o 15,3 mld. Kč.

Zatímco u dopravních služeb vzrostl přebytek o 3,8 mld. Kč, čistý výnos ze zahraničního cestovního ruchu se meziročně snížil o 5,7 mld. Kč. Pokles příjmů z cestovního ruchu souvisel s poklesem návštěvnosti cizinců v ubytovacích zařízeních (v důsledku růstu cen u ubytovacích služeb o 8,9 % a mimo jiné i v důsledku omezování cest zámořských návštěvníků do střední Evropy v souvislosti s událostmi v Kosovu). Výjezdy českých občanů do zahraničí se snížily (vycestovalo o 3,6 mil. občanů méně než v roce 1998) v důsledku změny preferencí ve spotřebě u části obyvatelstva (úspory v rodinných rozpočtech se týkaly především zahraniční rekreace a cestování za nákupy).

Bilance ostatních služeb skončila pasivem ve výši 37,3 mld. Kč a celkový deficit se oproti roku 1998 prohloubil o 13,5 mld. Kč. Největší příjmy byly vykázány u služeb v oblasti kultury, sportu a rekreace, u služeb zprostředkovatelských a poštovních a u neživotního pojištění. Nejvýrazněji se naopak snížily příjmy z pronájmu nehmotných statků (pronájem filmů, zvukových a obrazových záznamů). Na straně výdajů se zvýšily platby na neživotní pojištění, finanční služby, nájemné, služby v oblasti výpočetní techniky a informací, honoráře a licenční poplatky.

Bilance výnosů

U bilance výnosů byl za rok 1999 vykázán schodek ve výši 25,6 mld. Kč (0,7 mld. EUR), což oproti předchozímu roku znamená snížení schodku o 6,2 mld. Kč. Investování do tuzemských cenných papírů přineslo zahraničním investorům zisk 27,4 mld. Kč, což je o 5,2 mld. Kč více než v roce 1998. Majetková účast v zahraničních podnicích a držba zahraničních cenných papírů přinesla tuzemským subjektům zisk 2,9 mld. Kč.

Běžné převody

Bilance běžných převodů dosáhla přebytku ve výši 17,7 mld. Kč (0,5 mld. EUR). Oproti předchozímu roku se tak aktivum zvýšilo o 4,5 mld. Kč. Zlepšení bilance běžných převodů bylo dosaženo u soukromých převodů obyvatelstvu (dary, výpomoc, penze). Na straně příjmů došlo ke zvýšení finanční pomoci Evropské unie v rámci realizace projektů Phare⁴², kdy bylo pro Českou republiku uvolněno cca 2,7 mld. Kč (tj. o polovinu vyšší částka než v roce 1998). Bilaterální pomoc od vlád zemí G 24⁴³ dosáhla 52,2 mil. Kč, což je ve srovnání s předchozím rokem pouze pětina částka. Největšími dárci byly vlády SRN a Švýcarska.

⁴² Phare – program Evropské unie na podporu a rozvoj zemí střední a východní Evropy a pobaltských republik

⁴³ G 24 - Skupina 24 průmyslových zemí

3.3.2. Kapitálový účet

Kapitálový účet za rok 1999 skončil mírným pasivem ve výši 73 mil. Kč. Tento výsledek byl způsoben vyššími výdaji na nákupy autorských práv a licencí. V celkových obrazech platební bilance byly transakce kapitálového účtu nevýznamné.

3.3.3. Finanční účet

Tento účet skončil za rok 1999 přebytkem ve výši 85,9 mld. Kč (2,3 mld. EUR) a to především z důvodu přílivu přímých zahraničních investic, které výrazně převažovaly nad odlivem ostatních investic. Hlavní důvody dosud nejsilnějšího přílivu přímých investic do České republiky (176,7 mld. Kč) souvisely s posilováním základního jmění obchodních řetězců se zahraniční účastí a vstupem zahraničních investorů do distribučních sítí spojených s rozvodem elektřiny, plynu a vody a do bankovního sektoru⁴⁴. Do této doby to byl vrchol v přílivu přímých investic od vzniku ČR a více než dvojnásobný nárůst proti roku 1998.

V roce 1999 se výrazně zvýšila aktivita českých subjektů při obchodování se zahraničními cennými papíry. České investice v zahraničí převýšily o 48,3 mld. Kč (1,3 mld. EUR) zahraniční investice v ČR, což vedlo k čistému odlivu portfoliových investic. U ostatních investic došlo k odlivu u krátkodobých i dlouhodobých investic, především z důvodu zvýšení bankovních depozit v zahraničních měnách i v korunách.

Devizové rezervy ČNB

ČNB na mezibankovním devizovém trhu prováděla intervenční operace ke korekci apreciacie devizového kurzu. Výše nákupních intervenčních operací v roce 1999 činila 52,6 mld. Kč. V nižší míře prováděla ČNB operace spojené s úhradou vládní dluhové služby. Stav devizových rezerv se v průběhu roku zvýšil o 57,1 mld. Kč na 461,4 mld. Kč (12,8 mld. EUR).

Zahraniční zadluženost

Poměr zahraničního dluhu České republiky k HDP se zvýšil ke konci roku na 44,8 % (na počátku roku 40,4 %) vlivem nízké dynamiky HDP, navýšením krátkodobých závazků obchodních bank a v neposlední řadě i kurzových pohybů⁴⁵.

Celková platební bilance za rok 1999 skončila přebytkem 57,1 mld. Kč (1,5 mld. EUR).

⁴⁴ http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/statistika/platebni_bilance_stat/publikace_pb/zpravy_vyvoj_pb/PB_1999_CS.pdf

⁴⁵ http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/statistika/platebni_bilance_stat/publikace_pb/zpravy_vyvoj_pb/PB_1999_CS.pdf

3.4. Vývoj platební bilance v roce 2000

V roce 2000 došlo k prohloubení deficitu jak běžného účtu, tak obchodní bilance. Deficit běžného účtu byl kryt přílivem zahraničního kapitálu do země především ve formě přímých zahraničních investic a čerpáním úvěrů podnikovou sférou. Hlavní příčina zhoršení salda obchodní bilance spočívala ve vývoji zahraničních cen dovážených energetických surovin a v druhé polovině roku v zesílení poptávkových faktorů. K významné změně ve struktuře zahraničních aktiv došlo u obchodních bank formou snížení depozit (příliv ostatního krátkodobého kapitálu) a zvýšením podílů úročených cenných papírů v aktivech (odliv portfoliových investic).

3.4.1. Běžný účet

Běžný účet platební bilance skončil v roce 2000 schodkem ve výši 91,4 mld. Kč. Jeho meziroční zhoršení o 37,2 mld. Kč bylo důsledkem rostoucího schodku obchodní bilance, kde vznikl deficit ve výši 126,8 mld. Kč⁴⁶.

Obchodní bilance

V roce 2000 skončilo saldo obchodní bilance schodkem ve výši 126,8 mld. Kč (3,6 mld. EUR, t.j. 6,6 % HDP oproti 3,6 % v r. 1999). Deficit se v porovnání s minulým rokem prohloubil o 61 mld. Kč. Do schodku zahraničního obchodu se promítly zejména cenové vlivy a ve druhém pololetí rostoucí tuzemská poptávka ve formě zvýšení dovozů pro výrobní spotřebu a investice. V obchodech v rámci zušlechťovacího styku dosáhla česká ekonomika přebytku ve výši 105 mld. Kč a tyto obchody dosáhly téměř 26 % obratu obchodní bilance.

Vysokou dynamiku vývozu zapříčinil pokračující růst poptávky v zemích Evropské unie a také v zemích s tranzitivní ekonomikou. Vyšší vývoz byl zaznamenán u strojírenské produkce, tržních výrobků, potravin a průmyslových výrobků.

Na meziroční zhoršení obchodní bilance měla největší vliv (cca 75 %) skupina dovážených paliv a to z důvodu růstu cen energetických surovin. Tento vývoj rozhodujícím způsobem ovlivnil směnné relace v zahraničním obchodě. Dovozní ceny vzrostly v roce 2000 o 12 % (vč. kurzových vlivů) při růstu vývozních cen pouze o 6,3 %. Výsledná směnná relace se tedy meziročně zhoršila o 5,1 %, což orientačně představovalo dopad ve výši cca 67 mld. Kč⁴⁷. Ve druhé polovině roku bylo patrné zesílení poptávky po dovozu vlivem restrukturalizace

⁴⁶ <http://www.finance.cz/zpravy/finance/15882/>

⁴⁷ http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/statistika/platebni_bilance_stat/publikace_pb/zpravy_vyvoj_pb/C_PB_2000.pdf

podnikové sféry, která byla spojena se zaváděním moderních technologií a zařízení do provozu. Zejména v odvětví strojírenství, telekomunikací a elektrotechniky vzrostly dovozy nadprůměrně.

V teritoriální struktuře zahraničního obchodu u států s vyspělou tržní ekonomikou nepatrně vzrostl již tak vysoký podíl na vývozu (74,8 %) a nepatrně se snížil podíl jejich dovozů (ze 73,8 % na 71,9 %). Vývozní aktivita do zemí Evropské unie meziročně vzrostla o 22,1 %, což značí zvyšující se konkurenceschopnost českých výrobců založenou z velké části na aktivitách podniků se zahraniční účastí. Nejvíce se v roce 2000 vyváželo do Německa (podíl na celkovém vývozu 40,4 %). U dovozu největší dynamiku vykazovaly dodávky ze zemí s přechodovou a státní ekonomikou, za nimi následovaly rozvojové země.

Ve zbožové struktuře zahraničního obchodu se ve vývozu dále zvyšoval podíl strojírenských výrobků a přepravních zařízení (44,4 % na celkové objemu). U strojírenské produkce bylo dosaženo zvýšení vývozu silničních vozidel včetně náhradních a kompletačních dílů, elektronických a elektrotechnických zařízení, telekomunikační techniky, strojů používaných v průmyslu a kancelářských zařízení.

V komoditní struktuře dovozu se rovněž zvyšoval podíl na dovozu u skupiny strojů a přepravních zařízení. Nejvíce vzrostl dovoz zařízení a spotřebičů především pro výrobní spotřebu.

Bilance služeb

Saldo bilance služeb skončilo přebytkem ve výši 53,9 mld. Kč (1,5 mld. EUR), tzn. oproti roku 1999 navýšení o 15,8 mld. Kč. U služeb v železniční, automobilové a říční dopravě a u ostatních služeb, které jsou spojeny s nákladní a osobní dopravou se meziročně prohloubilo pasivum o 4,6 mld. Kč. V oblasti zahraničního cestovního ruchu došlo v roce 2000 k opětovnému oživení a to především díky stabilnějšímu ekonomickému a politickému prostředí a to nejen v České republice, ale i v celé Evropě, zejména díky zklidnění situace na Balkánském poloostrově. Na zvýšení příjmů v této oblasti se také podílelo zářijové zasedání MMF a Světové banky v Praze. Pokračovalo meziroční snižování počtu zahraničních cest českých turistů a ve srovnání s rokem 1999 se počet českých občanů cestujících do zahraničí snížil téměř o 5 %.

Největší meziroční nárůst příjmů byl zaznamenán u finančních služeb, kde však zároveň vzrostly i výdaje. Ty ovšem byly proti inkasům pouze v polovičním rozsahu. Inkasa se zvýšily především v oblasti telekomunikací, výpočetní techniky a informací, u služeb právních, účetnických a poradenských a v pojišťovnictví, vyšší objem výdajů směřoval na vědu a výzkum.

Bilance výnosů

V roce 2000 skončila bilance výnosů schodkem ve výši 29,5 mld. Kč (0,8 mld. EUR), což představuje o 14,7 mld. Kč nižší částku než v roce 1999. Pasivum se meziročně snížilo

především vlivem výnosů z držených finančních aktiv (zejména výnosů z devizových rezerv ČNB a aktiv bankovního sektoru).

Bilance běžných převodů

Bilance skončila v roce 2000 přebytkem 11 mld. Kč avšak oproti roku 1999 došlo k meziročnímu snížení přebytku o 6,7 mld. Kč. Rozhodující objem transferů připadal na soukromé transfery ve formě darů a výpomocí. Ve srovnání s prvním pololetím roku 2000 se více jak zdvojnásobily příjmy v rámci pomoci z fondu Phare⁴⁸. Částky určené na financování projektů v oblasti vzdělání, životního prostředí, infrastruktury a příhraniční spolupráce dosáhly 1,0 mld. Kč.

3.4.2. Kapitálový účet

Ve sledovaném roce 2000 skončil kapitálový účet mírným deficitem ve výši 195,3 mil. Kč. Rozhodující objem transakcí na obou stranách bilance byl uskutečňován nákupem a prodejem nefinančních nevýrobních aktiv (patenty, licence) a v menší míře převody majetku migrantů.

3.4.3. Finanční účet

Finanční účet platební bilance na konci roku 2000 vykazoval přebytek ve výši 129,6 mld. Kč (3,6 mld. EUR). V porovnání s minulým rokem tedy došlo k jeho nárůstu o 23 mld. Kč. Vývoj finančního účtu byl nejvíce ovlivněn vysokým přílivem přímých zahraničních investic. Objem přímých zahraničních investic z České republiky do zahraničí se v roce 2000 meziročně zvýšil o 46,7 % a dosáhl 4,6 mld. Kč (0,1 mld. EUR). Největší objem přímých investic směřoval do odvětví peněžnictví a pojišťovnictví (43 %) a do výroby strojů a zařízení (20,6 %). Vysoké tempo přílivu přímých zahraničních investic v České republice pokračovalo i v roce 2000. Napomohl tomu stabilní ekonomický vývoj, privatizační proces a také snaha vlády vytvořit příznivé investiční prostředí. Struktura investic se však částečně změnila, investoři se zaměřovali na stavbu závodů tzv. „na zelené louce“ a více se prosazovala také technická výrobní odvětví - zejména automobilový a elektrotechnický průmysl.

U portfoliových investic rostla poptávka tuzemských bankovních i nebankovních subjektů po zahraničních cenných papírech. Největší zájem byl o obchodování se zahraničními dlouhodobými obligacemi. Hlavní význam zde mělo obchodování bank na vlastní účet, které změnilo svoji strukturu zahraničních aktiv od depozit do zahraničních cenných papírů. Operace nebankovních subjektů (zejména investičních fondů a pojišťoven), přestože měly nižší obrát, významně přispěly k výslednému odlivu portfoliových investic. Celkový odliv portfoliových

⁴⁸ Phare – program Evropské unie na podporu a rozvoj zemí střední a východní Evropy a pobaltských republik

investic do zahraniční činil v roce 2000 68,2 mld. Kč, což je o cca 20 mld. Kč více než v roce 1999.

U ostatních investic byla zaznamenána změna a to příliv zahraničních investic. Na tomto vývoji se podílel zejména podnikový sektor. Příliv zdrojů do podnikové sféry se realizoval jak formou zvýšených krátkodobých dovozních závazků, tak poměrně rozsáhlým čerpáním zahraničních finančních úvěrů⁴⁹.

Devizové rezervy ČNB

Devizové rezervy ČNB v průběhu roku vzrostly o 31,6 mld. Kč a na konci roku 2000 dosahovaly výše 496,8 mld. Kč. Toto navýšení bylo důsledkem provádění intervenčních operací na mezibankovním devizovém trhu, výnosů z privatizace a inkasovaných úroků.

Zahraniční zadluženost

Výše zahraničního dluhu České republiky se v roce 2000 snížila o 8,5 mld. Kč na celkových 814 mld. Kč. Tato částka se však stále pohybovala nad hranicí 40 % HDP.

Celková platební bilance za rok 2000 skončila přebytkem 31,5 mld. Kč (0,8 mld. EUR).

3.5. Vývoj platební bilance v roce 2001

V roce 2001 se meziročně snížil deficit běžného účtu i obchodní bilance především vlivem cenových faktorů, růstu přebytku v bilanci služeb a v bilanci transferů. Na finančním účtu byly opět dominantní položkou zahraniční přímé investice. K meziroční změně došlo u portfoliových investic, kde byl zaznamenán příliv zdrojů. U ostatních forem kapitálových toků přetrvávala tendence k odlivu kapitálu.

3.5.1. Běžný účet

Běžný účet platební bilance skončil v roce 2001 deficitem ve výši 101,0 mld. Kč (3,0 mld. EUR), což je v porovnání s minulým rokem téměř o 10 mld. Kč více.

Obchodní bilance

Saldo obchodní bilance na konci roku 2001 vykazovalo schodek ve výši 119,0 mld. Kč (3,5 mld. EUR, t.j. 5,5 % HDP). Výsledek obchodní bilance byl ovlivněn zejména

⁴⁹ http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/statistika/platebni_bilance_stat/publikace_pb/zpravy_vyvoj_pb/C_PB_2000.pdf

příznivým vývojem směnných relací v průběhu roku a zpomalováním zahraniční poptávky, zejména zpomalením tempa hospodářského vývoje u největšího obchodního partnera - SRN. Dynamika vývozu do Německa klesla meziročně z 19 % na 7 %. Významný vliv měl i pokles cen energetických surovin na světovém trhu, což se promítlo do cen dovozu.

Vývoz v běžných cenách se meziročně zvýšil o 13,1 %. Nárůst fyzického objemu vývozu ve srovnání s rokem 2000 tvořil 12,6 % a nejvíce se zvýšení projevilo u strojů a přepravních zařízení.

Dovoz v běžných cenách vzrostl oproti roku 2000 o 11,7 %. Fyzický objem dovozu se meziročně zvýšil o 13,4 % a to zejména u strojů a přepravních zařízení, chemikálií a tržních výrobků.

Ve sledovaném roce 2001 také došlo k meziročnímu nárůstu podílu obchodních operací uskutečňovaných na bázi rozvoje kooperačních vazeb tuzemských výrobců se zahraničními partnery. V rámci zušlechťovacího styku bylo dosaženo přebytku ve výši 105 mld. Kč. Na celkovém obratu zahraničního obchodu se operace zušlechťovacího styku podílely více než jednou čtvrtinou.

V teritoriální struktuře zahraničního obchodu se oproti předchozímu roku výrazně navýšil přebytek (cca o 18 mld. Kč) obchodní bilance ve vztahu k zemím Evropské unie a to i přes výrazný pokles aktiva se SRN (o 26,5 mld. Kč v důsledku snížení dovozní poptávky). Toto snížení však bylo vynahrazeno přebytkem obchodu s Velkou Británií, Belgií, Nizozemím a Rakouskem. Nejvyšší dynamiky dosáhl vývoz do Belgie a Velké Británie, naopak nejnižší tempo vývozu v rámci zemí Evropské unie bylo zaznamenáno vůči Německu. Zlepšení obchodního salda (o 18,4 mld. Kč) bylo zaznamenáno i u zemí s tranzitivní ekonomikou, na které měl rozhodující vliv růst aktiva se zeměmi CEFTA a snížení deficitu s Ruskem (o 7,9 mld. Kč vlivem poklesu dovozních cen a vlivem vysokého růstu strojírenských exportů). Zvyšující se deficit byl naopak vykázan v obchodě s mimoevropskými zeměmi s tranzitivní a státní ekonomikou, především s Čínou a to důsledkem zrychlujícího se tempa dovozu především u výpočetní techniky, telekomunikačních zařízení a spotřebního zboží (textilu, obuvi, hraček apod.).

V komoditní struktuře zahraničního obchodu došlo ke zlepšení aktiva v obchodě se stroji a přepravními zařízeními, ve kterém se odrazila expanze českých strojírenských exportérů na zahraničních trzích (silniční vozidla, telekomunikační zařízení, kancelářské stroje, čerpadla). Pokračoval tedy trend z minulých let. Ve zbožové struktuře obchodní bilance byl také vykázan největší schodek a to ve skupinách paliv a chemikálií, přičemž u chemikálií pokračovala tendence zhoršování salda.

Bilance služeb

Saldo bilance služeb skončilo přebytkem ve výši 54,0 mld. Kč (1,6 mld. EUR), tzn. meziroční navýšení o 2,9 mld. Kč.

V oblasti dopravy byl zaznamenán meziroční nárůst aktiva o 0,7 mld. Kč. V mezinárodní přepravě zboží a osob bylo za služby v průběhu roku 2001 inkasováno 57,5 mld. Kč, tj. o 3,7 mld. Kč více než v předchozím roce. Výdaje se zvýšily o 3,0 mld. Kč na 30,6 mld. Kč.

Příjmy ze zahraničního cestovního ruchu v meziročním srovnání vzrostly o 2,3 % a dosáhly výše 113,3 mld. Kč. Vzrostly také výdaje občanů ČR na zahraniční cestovní ruch (v porovnání s rokem 2000 o 7,2 %) a dosáhly 52 mld. Kč. Zahraniční cestovní ruch byl v tomto roce ovlivněn řadou událostí. Turistika byla během jarních a letních měsíců ovlivněna především veterinárními opatřeními v Evropě a následný zářijový teroristický útok na USA zapříčinil změny v preferencích turistických destinací v celosvětovém měřítku a nepřímo se odrazil i na příjezdové turistice do ČR. Především se to projevilo v poklesu letecké dopravy do ČR na konci třetího a ve čtvrtém čtvrtletí roku 2001. Toto snížení bylo kompenzováno zvýšenými příjezdy návštěvníků do hromadných ubytovacích zařízení využívajících jiné formy dopravy (návštěvnost zahraničních hostů v hromadných ubytovacích zařízeních v roce 2001 stoupla o 9,7 %). Poptávka českých občanů po cestách do vzdálenějších teritorií meziročně vzrostla o 26,7 % a na konci roku byl patrný také nárůst výjezdů do Německa a Rakouska zejména v souvislosti s utrácením národních měn před zavedením hotovostního eura a příznivým kurzem koruny. Výdaje českých občanů na zahraniční cesty se meziročně zvýšily o 7 %.

U ostatních služeb se meziročně snížily příjmy i výdaje - zejména u finančních služeb, kde se schodek oproti roku 2000 zdvojnásobil.

Bilance výnosů

V roce 2001 skončilo saldo bilance výnosů deficitem 48,4 mld. Kč (1,4 mld. EUR). To ve srovnání s minulým rokem 2000 znamenalo snížení o 3 mld. Kč. Došlo k nárůstu výnosů ze zahraničních cenných papírů v držení tuzemských subjektů (zisk byl mnohonásobně vyšší než v minulých letech) a dále navýšení výnosů z devizových rezerv ČNB. Zisk z držby obligací přesáhl 7,5 mld. Kč. Zahraniční investoři získali podle údajů od obchodníků s cennými papíry investováním do tuzemských vládních, bankovních a podnikových dluhopisů téměř 14,2 mld. Kč, což je o 6,4 mld. Kč více než v roce 2000⁵⁰. Ve výdajích se významněji promítly vyšší platby úroků a dividend z tuzemských cenných papírů vyplacených nerezidentům a růst příjmů cizinců pracujících v ČR.

⁵⁰ http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/statistika/platbni_bilance_stat/publikace_pb/zpravy_vyvoj_pb/C_PB_2001.pdf

Běžné převody

Bilance běžných převodů skončila ve sledovaném roce přebytkem 12,5 mld. Kč (0,4 mld. EUR). Meziroční zvýšení bylo výsledkem rychlejšího poklesu soukromých převodů do zahraničí (dary, různé druhy výpomocí) než inkasovaných příjmů. V rámci programu Phare⁵¹ Česká republika získala 3 mld. Kč. Prostředky soustředěné v Národním fondu⁵² byly určeny především na podporu podnikatelské infrastruktury a budování průmyslových zón zejména v oblastech s vysokou nezaměstnaností (severní Morava a severozápadní Čechy). U soukromých převodů bylo vykázáno aktivum ve výši 13,6 mld. Kč.

3.5.2. Kapitálový účet

V roce 2001 skončil kapitálový účet mírným deficitem 0,3 mld. Kč. Ve srovnání s minulým rokem nebyl nárůst výdajů doprovázen současným nárůstem příjmů.

3.5.3. Finanční účet

Finanční účet platební bilance vykazoval na konci roku přebytek 153,3 mld. Kč (4,5 mld. EUR).

Hlavním přílivem zdrojů byly přímé zahraniční investice, které v roce 2001 dosahovaly výše 187 mld. Kč. Přímé investice do České republiky plynuly z více než 87 % z Evropské unie – zejména Německa, Francie a Nizozemí. Hlavní objem investic směřoval do oblasti služeb.

V roce 2001 činil čistý příliv portfoliových investic 34,9 mld. Kč. Změna na rozdíl od posledních dvou let, které byly typické odlivem investic, nastala v důsledku změny investičního rozhodování bank a poklesu držby dlouhodobých zahraničních obligací v jejich portfoliích.

U finančních derivátů vzniklo aktivum ve výši 3,2 mld. Kč. V meziročním srovnání se při mírném navýšení výsledného aktiva obrát aktivních a pasivních operací více než zdvojnásobil⁵³.

U ostatních investic byl zaznamenán čistý odliv zdrojů do zahraničí ve výši 61,7 mld. Kč.

Devizové rezervy ČNB

Devizové rezervy na konci roku 2001 dosáhly výše 524,5 mld. Kč (16,4 mld. EUR). Na zvýšení se podílely zejména dosažené výnosy z investovaných aktiv, zálohová úhrada soukromého subjektu na vládní účet u ČNB v návaznosti na smlouvu o převodu vládní

⁵¹ Phare – program Evropské unie na podporu a rozvoj zemí střední a východní Evropy a pobaltských republik

⁵² Národní fond (*National Fund*) - samostatný nástroj, jehož prostřednictvím MF koordinuje řízení finančních toků z Evropského společenství (ES) a tuzemských zdrojů k příjemcům pomoci a dodržování postupů upravujících realizaci společných programů ČR a ES.

⁵³ http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/statistika/platebni_bilance_stat/publikace_pb/zpravy_vyvoj_pb/C_PB_2001.pdf

pohledávky za Ruskou federací na tento subjekt, výnosy FNM z privatizace a devizové intervence.

Zahraniční zadluženost

Zahraniční dluh České republiky i nadále klesal, ke konci roku se dostal pod hranici 40 % HDP – na 37 % HDP a dosahoval výše 786,7 mld. Kč (24,6 mld. EUR). Na růstu zahraničního zadlužení se nejvíc podílí podniková sféra, na kterou připadá 56,2 % celkové zadluženosti. Obchodní banky, druhý významný příjemce zahraničních zdrojů, redukovaly svoji zadluženost snížením přijatých krátkodobých vkladů od zahraničních bank⁵⁴.

Celková platební bilance za rok 2001 skončila přebytkem 67,1 mld. Kč (1,9 mld. EUR).

3.6. Vývoj platební bilance v roce 2002

V tomto roce se meziročně zlepšil deficit obchodní bilance zejména vlivem poklesu dovozních i vývozních cen. V rámci položek běžného účtu se objemově nejvýznamnější stal deficit bilance výnosů, který poprvé v historii převýšil schodek obchodní bilance. Vývoj na finančním účtu byl ovlivněn rekordním přílivem zahraničních přímých investic vzhledem k účasti zahraničních investorů na privatizaci státních majetkových podílů. Příliv zahraničních zdrojů na finančním účtu se zvýšil v roce 2002 na 15 % HDP. U portfoliových investic byl zaznamenán čistý odliv zdrojů (komerční banky nakupovaly zejména dluhopisy). Ostatní investice byly ovlivněny snížením krátkodobých aktiv bank v zahraničí.

3.6.1. Běžný účet

Běžný účet platební bilance skončil v roce 2002 deficitem ve výši 121,4 mld. Kč (3,9 mld. EUR), tj. 5,3 % HDP.

Obchodní bilance

Na konci roku 2002 vykazovalo saldo obchodní bilance deficit ve výši 74,4 mld. Kč, což je v porovnání s rokem 2001 snížení o 42,3 mld. Kč. Na tomto výsledku se podílel jak příznivý vývoj směnných relací ovlivněný poklesem cen surovin na světovém trhu, tak meziroční posilování nominálního kurzu koruny vůči všem hlavním měnám. Výsledné saldo obchodní bilance bylo rovněž ovlivněno vyšší dynamikou fyzického objemu vývozu než dovozu. Fyzický objem vývozu vzrostl meziročně o 5,7 % a projevil se především v oblasti strojů a přepravních

⁵⁴ http://ihned.cz/3-10551140-platebn%ED+balance-000000_d-ec

zařízení, paliv a chemikálií. Fyzický objem dovozu se meziročně zvýšil o 4,6 % a to zejména u surovin, chemikálií a tržních výrobků.

V rámci zušlechťovacího styku dosáhl zahraniční obchod přebytku ve výši 96,1 mld. Kč, což však ve srovnání s minulým rokem 2001 znamenalo meziroční snížení aktiva o 10,3 mld. Kč. Operace zušlechťovacího styku byly zaměřeny především na oblast strojírenských výrobků a elektroniku.

V teritoriální struktuře zahraničního obchodu měly rozhodující význam obchody zrealizované se státy s vyspělou tržní ekonomikou, které se podílely na snížení deficitu celkové obchodní bilance více jak 59 mld. Kč. Země EU se na zlepšení podílely částkou 39,6 mld. Kč. Pokles vývozu do Německa a Rakouska byl kompenzován vyššími vývozy do jiných zemí Evropské unie (do Velké Británie a Nizozemí). Pasivum s ostatními státy (kromě států EU) se v porovnání s rokem 2001 snížilo o 16,7 mld. a to zejména vlivem příznivějších výsledků obchodní výměny s USA (nižší dovoz strojírenských zařízení a letadel) a Švýcarskem (růst vývozu kancelářských strojů). U zemí s tranzitivní ekonomikou se podstatně snížil deficit obchodní bilance s Ruskem (vlivem cenových úspor při dovozu energetických surovin o 14,2 mld. Kč). Ve vztahu k rozvojovým ekonomikám pokračoval trend prohlubování schodku obchodní bilance a to meziročně o 19,9 mld. Kč především z důvodu nerovnováhy s nově industrializovanými (zejména asijskými) ekonomikami.

V komoditní struktuře obchodní bilance pokračovalo meziroční zvyšování podílu na vývozu ve skupinách strojů a přepravních zařízení (zvýšení na 49,6 %). Tato skupina jako jediná dosáhla růstu v běžných cenách, a to i při výrazné apreciaci kurzu koruny⁵⁵. Na růstu strojírenské skupiny se podílelo zejména zvýšení exportu výpočetní techniky (o cca 38 mld. Kč) v rámci zušlechťovacího styku. V roce 2002 došlo k výraznému snížení dovozu paliv (o 25,2 mld. Kč) a to vlivem poklesu cen ropy, ropných produktů a zemního plynu.

Bilance služeb

V roce 2002 dosáhla bilance služeb přebytku 21,8 mld. Kč (0,7 mld. EUR). Meziročně se příjmy z této bilance snížily o 36,2 mld. Kč. Inkasa za vývoz služeb klesla o 38,6 mld. Kč, výdaje se snížily o 2,4 mld. Kč.

Příjmy a výdaje se v dopravních službách meziročně změnily jen nepatrně - výsledné aktivní saldo vzrostlo o 0,3 mld. Kč.

Povodně v srpnu tohoto roku se nepříznivě promítly do oblasti zahraničního cestovního ruchu. Přebytek salda zahraničního cestovního ruchu se meziročně snížil o 20,5 mld. Kč na 44,8 mld. Kč, příjmy od zahraničních návštěvníků poklesly o 21,8 mld. Kč a výdaje českých

⁵⁵ http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/statistika/platbni_bilance_stat/publikace_pb/zpravy_vyvoj_pb/PB_2002.pdf

občanů na cesty do zahraničí se rovněž nepatrně snížily (o 1,2 mld. Kč). Na snížení atraktivity České republiky pro zahraniční turisty se podílel i silný kurz koruny a rovněž obavy z teroristických útoků (snížily se počty návštěvníků např. z USA, Izraele a Austrálie).

Následkem stagnace hospodářského růstu v zemích, kam tradičně směřuje vývoz služeb, došlo ke snížení inkas z ostatních služeb o necelých 15,8 mld. Kč při zachování stejné výše úhrad za služby nakoupené v zahraničí. Ke snížení došlo zejména v oblasti telekomunikačních, finančních a právních služeb.

Bilance výnosů

Objemově nejvyšším deficitem byl deficit bilance výnosů, který poprvé v historii převýšil schodek obchodní bilance. Jeho výše činila 97,5 mld. Kč (3,2 mld. EUR), což představuje ve srovnání s rokem 2001 nárůst o 14 mld. Kč. Meziroční pokles příjmů obchodních bank z depozit v zahraničí a úvěrů poskytnutých zahraničním bankám a klientům (tj. bez portfoliových investic) o 8,8 mld. Kč byl v rozhodující míře způsoben postupným snižováním jejich stavu; oproti počátku ledna se ke konci roku snížil o více jak 150 mld. Kč. Navíc byl doprovázen průběžným snižováním úrokových sazeb na zahraničních finančních trzích. Obdobný vývoj tuzemských sazeb při současném poklesu objemu přijatých vkladů přinesl bankám snížení úrokových nákladů o 4,8 mld. Kč. Čistý výnos obchodních bank se tak proti roku 2001 snížil o 4 mld. Kč a dosáhl částku 4,3 mld. Kč⁵⁶.

V průběhu roku 2002 vzrostl objem zahraničních dluhopisů v držení tuzemských subjektů o více jak 70 mld. Kč. Jejich nižší úroková výnosnost ovšem vedla k meziročnímu snížení zisku pro investory o 0,3 mld. Kč. Podobná situace nastala i v případě investic rezidentů do majetkových cenných papírů. Jejich stav se sice zvýšil o téměř 18 mld. Kč, ale vyplacené dividendy poklesly o 0,4 mld. Kč.

Běžné převody

Na konci roku 2002 vykazovalo saldo bilance běžných převodů přebytek ve výši 28,7 mld. Kč (0,9 mld. EUR). Ve srovnání s rokem 2001 došlo k navýšení o 10,9 mld. Kč. Česká republika v souvislosti s přípravou na svůj vstup do EU i nadále dostávala finanční prostředky z fondů Evropské unie, jejichž celková částka na konci roku 2002 činila přibližně 2,4 mld. Kč. České republice byla v souvislosti se srpnovými povodněmi přislíbena pomoc EU, konkrétně prostředky z Fondu Solidarity, které Česká republika obdržela v lednu roku 2003. S povodněmi souvisely i mimořádné příjmy tuzemských pojišťoven ze zahraničního zajištění na krytí povodňových škod ve 3. a 4. čtvrtletí 2002, které činily 14,3 mld. Kč. Na straně příjmů tak byl v porovnání s rokem 2001 zaznamenán nárůst o 9,8 mld. Kč na celkovou částku 32 mld. Kč.

⁵⁶ http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/statistika/platebni_bilance_stat/publikace_pb/zpravy_vyvoj_pb/PB_2002.pdf

3.6.2. Kapitálový účet

Kapitálový účet skončil v roce 2002 mírným deficitem ve výši 0,1 mld. Kč (3,8 mil. EUR). V celkových obrazech platební bilance byly transakce kapitálového účtu nevýznamné.

3.6.3. Finanční účet

Finanční účet platební bilance skončil na konci roku 2002 aktivním saldem ve výši 340,3 mld. Kč (11,0 mld. EUR). V porovnání s minulým rokem je tato částka téměř dvojnásobná. Rekordní příjmy (276,1 mld. Kč; 9,0 mld. EUR) plynuly ze zahraničních přímých investic a to především vlivem účasti zahraničních investorů na privatizaci státních majetkových podílů. Příliv zahraničních zdrojů na finančním účtu dosáhl v roce 2002 15 % objemu HDP. Na meziročním zvýšení o 22,3 % měl největší podíl prodej společnosti Transgas německé firmě RWE.

Tuzemské investice do zahraničí nebyly tak výrazné (dosáhly 6,8 mld. Kč) a směřovaly zejména do oblasti peněžnictví, pojišťovnictví, obchodu a oprav.

Za rok 2002 skončilo saldo portfoliových investic čistým odlivem zdrojů ve výši 46,7 mld. Kč (1,5 mld. EUR), k čemuž zejména ve čtvrtém čtvrtletí přispěla vyšší atraktivita zahraničních cenných papírů (vzhledem k poklesu hladiny tuzemských úrokových sazeb pod zahraniční). Komerční banky nakupovaly především dlouhodobé obligace na zahraničních trzích. Celkový obrat obchodů nerezidentů s korunovými tuzemskými cennými papíry činil 1 543,2 mld. Kč, což ve srovnání s předešlým rokem znamená více než třetinový nárůst objemu obchodů⁵⁷.

V oblasti ostatních investic souvisel příliv zdrojů (122 mld. Kč) se snížením depozit obchodních bank a s jejich využitím k financování nákupů zahraničních dlouhodobých obligací.

Devizové rezervy ČNB

Devizové rezervy ČNB dosahovaly na konci roku 2002 výše 714,6 mld. Kč (22,6 mld. EUR). Největší nárůst rezerv byl zaznamenán ve druhém čtvrtletí roku 2002, kdy kromě intervenčních nákupů byly na devizový účet ČNB převedeny vládní prostředky z prodeje Transgasu a distribučních společností.

Zahraniční zadluženost

Zahraniční dluh České republiky na konci roku 2002 činil 792,1 mld. Kč (tj. 34,8 % HDP).

⁵⁷ http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/statistika/platebni_bilance_stat/publikace_pb/zpravy_vyvoj_pb/PB_2002.pdf

Celková platební bilance za rok 2002 skončila přebytkem 216,9 mld. Kč (7 mld. EUR).

3.7. Vývoj platební bilance v roce 2003

V roce 2003 se obchodní bilance opět vyvíjela příznivě. Rostla zahraniční poptávka po české produkci a došlo také ke zlepšení směnných relací. Příliv zahraničních zdrojů na finančním účtu se meziročně snížil o více než polovinu. Poměr aktivního salda finančního účtu k HDP se snížil na 6,8 % (v roce 2002 15 %). Zpomalení přílivu zahraničních přímých investic souviselo s meziročním snížením příjmů z privatizace a mimořádnými transakcemi s akciemi společností Eurotel a Český Telecom, které ve svém důsledku vedly k poklesu přílivu přímých zahraničních investic vlivem odchodu přímého investora z těchto podniků. Z důvodu nižší výnosnosti tuzemských cenných papírů byly pro celkový vývoj portfoliových investic určující nákupy zahraničních dluhopisů tuzemskými investory. V obchodování se zahraničními akciemi naopak převážily jejich odprodeje. Čistý příliv zdrojů v položce ostatních investic byl důsledkem snížení krátkodobých zahraničních aktiv obchodních bank. Uvolněné prostředky byly využity k financování schodku běžného účtu a nákupu zahraničních dluhopisů.

3.7.1. Běžný účet

V roce 2003 vykazoval běžný účet platební bilance deficit ve výši 157,2 mld. Kč (4,9 mld. EUR). V poměru k HDP dosáhl výše 6,5 %, stále tedy pokračoval trend každoročního zvyšování schodku tohoto účtu.

Obchodní bilance

U obchodní bilance došlo k meziročnímu zlepšení schodku o 1,9 mld. Kč, celkový deficit v roce 2003 činil 69,4 mld. Kč. Na tomto výsledku se podílel především růst zahraniční poptávky po české produkci a rovněž příznivý vývoj směnných relací (meziroční zlepšení o 1,2 %), který se do snížení schodku obchodní bilance promítl ve výši cca 17 mld. Kč.

Meziročně došlo ke zvýšení vývozu i dovozu (obojí nárůst kolem 9 %). Rozdíl nastal v cenách – zatímco vývozní ceny mírně vzrostly o 0,9 %, dovozní ceny naopak o 0,3 % poklesly. Hlavními faktory, které ovlivňovaly vývoj těchto cen, byly zejména cenový vývoj na zahraničních trzích a vývoj nominálního kurzu koruny – ve srovnání s rokem 2002 tento kurz vůči euru oslabil (o více než 3 %), ale zároveň vůči USD posílil o téměř 16 %.

V teritoriální struktuře zahraničního obchodu bylo se státy s vyspělou tržní ekonomikou dosaženo aktiva (zlepšení o 30,2 mld. Kč). Největší podíl na tomto aktivu měly státy EU, které se na zlepšení salda podílely 44 mld. Kč. Přispěl k tomu především vyšší vývoz do Rakouska, Německa a Nizozemí. S ostatními státy s vyspělou tržní ekonomikou došlo k prohloubení

schodku o 13,9 mld. Kč zejména vlivem nepříznivých výsledků obchodní výměny s USA (pokles vývozu), Japonskem, Švýcarskem (stagnace vývozu) a Norskem (růst cen zemního plynu). Deficity se prohloubily i v obchodě s rozvojovými zeměmi (podílela se na tom rostoucí nerovnováha v obchodě s asijskými zeměmi Malajsií, Filipínami, Thajskem a Tchaj-wanem) i s mimoevropskými zeměmi s přechodovou a státní ekonomikou (vlivem dynamicky rostoucího deficitu s Čínou). V obchodě s evropskými zeměmi s tranzitivní ekonomikou došlo ke snížení aktiva a to především v důsledku vyššího pasiva s Ruskem (49,2 mld. Kč vlivem cenových dopadů při dovozu energetických surovin).

V roce 2003 pokračoval v komoditní struktuře zahraničního obchodu trend rostoucího podílu na vývozu ve skupině strojů a přepravních zařízení. Na celkovém vývozu se tyto skupiny zboží podílely více jak 50 %. Dovoz se meziročně zvýšil v oblasti strojírenské produkce (stroje a zařízení pro průmyslová odvětví), elektrických zařízení a spotřebičů. Dále se na růstu celkového dovozu podílely především skupiny tržních výrobků a chemikálií (enormní nárůst dovozu léčiv o 6,0 mld. Kč). K vyššímu dovozu došlo také u paliv (o 7,6 mld. Kč) vlivem růstu cen ropy a zemního plynu.

Bilance služeb

Bilance služeb skončila v roce 2003 přebytkem ve výši 13,2 mld. Kč, což ve srovnání s minulým rokem znamená pokles o 8,6 mld. Kč.

U dopravních služeb byl zaznamenán přebytek ve výši 26,8 mld. Kč, zahraniční cestovní ruch se na přebytku celkového salda bilance služeb podílel částkou 45,9 mld. Kč. V meziročním srovnání zde nebyly zaznamenány výraznější změny.

V první polovině roku 2003 byly příjmy ze zahraničního ruchu meziročně nižší a to především z důvodů nejisté bezpečnostní situace ve světě a také v důsledku doznívajících následků loňských povodní. Ve druhé polovině roku se situace zlepšila zejména z důvodu oslabení české koruny vůči euru.

Výdaje českých občanů na cesty do zahraničí meziročně vzrostly o 5,6 % a dosáhly 54,4 mld. Kč. Do ciziny tak vycestovalo o 5,2 % více občanů než v roce 2002. Zájem byl především o zájezdy do Asie a Afriky, zvýšila se i příhraniční turistika (zvýšení zájmu o dovolenou na Slovensku, výjezdy za levnými nákupy do Polska).

U ostatních služeb obchodní i neobchodní povahy bylo zaznamenáno pasivum ve výši 59,5 mld. Kč. Došlo tedy k meziročnímu zhoršení o 9,4 mld. Kč. Největší pokles příjmů byl vykázán u služeb v oblasti výpočetní techniky, telekomunikačních, právních a finančních služeb, služeb výzkumu a vývoje a služeb poskytovaných v oblasti kultury, zábavy, rekreace a sportu.

Bilance výnosů

V roce 2003 byl u bilance výnosů vykázán schodek ve výši 116,6 mld. Kč (3,7 mld. EUR). Výše tohoto deficitu tedy výrazně převýšila deficit obchodní bilance. Výrazný nárůst příjmů (30 %) byl zaznamenán u českých občanů, kteří pracovali v zahraničí. Celkem si Češi vydělali 13,9 mld. Kč. Meziročně se zvýšil také objem dividend vyplacených zahraničním vlastníkům cenných papírů a to o 12,6 mld. Kč, celkem jim tedy v roce 2003 bylo vyplaceno 47,4 mld. Kč. Podle výsledků ročního šetření u podniků se zahraniční majetkovou účastí za rok 2002 získali zahraniční vlastníci dividendy ve výši 43,3 mld. Kč, což je o 10,6 mld. Kč více než v roce předchozím⁵⁸.

V tomto roce byly také zaznamenány výrazné investice do zahraničních dluhopisů (jejich držba v průběhu roku vzrostla o téměř 109,0 mld. Kč), což tuzemským investorům přineslo zisk 14,6 mld. Kč (v roce 2002 to byla pouze polovina této částky).

Běžné převody

Na konci roku 2003 byl u bilance běžných převodů vykázán přebytek ve výši 15,6 mld. Kč. Meziročně došlo ke snížení přebytku o více než 13 mld. Kč. Příjmy se ve srovnání s rokem 2002 v podstatě nezměnily, ale výdaje o 13,2 mld. Kč vzrostly.

V rámci vládních transferů se několikanásobně zvýšily dotace ze strukturálních a regionálních fondů Evropské unie - jejich celková částka přesáhla 10,5 mld. Kč (z toho cca 4 mld. Kč na odstraňování následků povodňových škod z roku 2002). K poklesu salda bilance přispěly vyšší výdaje v souvislosti s převodem prostředků z účtu vlády ve prospěch společnosti CME v návaznosti na výsledky mezinárodní arbitráže (více než 11,3 mld. Kč), odvody daní a sociálního pojištění z mezd a platů českých občanů zaměstnaných v zahraničí a platby příspěvků mezinárodním institucím.

3.7.2. Kapitálový účet

V roce 2003 skončil tento účet deficitem ve výši 82,2 mil. Kč, což znamená meziroční snížení o 37,2 mil. Kč. Ve srovnání s objemem transakcí u jiných účtů platební bilance je kapitálový účet platební bilance nevýznamný.

3.7.3. Finanční účet

Na finančním účtu platební bilance byl za rok 2003 vykázán čistý příliv zdrojů ve výši 163,9 mld. Kč (5,1 mld. EUR). Příjmy se meziročně snížily o 183,9 mld. Kč. Důvodem bylo nižší saldo přímých zahraničních investic do ČR, které meziročně pokleslo o 204,8 mld. Kč.

⁵⁸ http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/statistika/platebni_bilance_stat/publikace_pb/zpravy_vyvoj_pb/PB_2003.pdf

Zpomalení přílivu zahraničních přímých investic souviselo s meziročním snížením příjmů z privatizace a mimořádnými transakcemi s akciemi Eurotelu a Českého Telecomu, které ve svém důsledku vedly ke snížení přílivu přímých zahraničních investic vlivem odchodu přímého investora z těchto podniků⁵⁹.

Odliv přímých investic z České republiky do zahraničí se v roce 2003 pohyboval přibližně na stejné úrovni jako v předchozích dvou letech 2001 a 2002. Největší objem investic směřoval do oblasti nemovitostí a služeb pro podniky.

U portfoliových investic byl zaznamenán čistý odliv zdrojů ve výši 37,7 mld. Kč (1,2 mld. EUR). Pro vývoj portfoliových investic byly rozhodující nákupy zahraničních dluhopisů tuzemskými investory. Zejména banky a nebankovní finanční instituce, investovaly své zdroje především do dlouhodobých zahraničních obligací. Naopak v obchodování se zahraničními akciemi převážily jejich odprodeje (ve výši 48,2 mld. Kč). Souviselo to z velké části s nabídkou prodeje akcií Českého Telecomu zahraničním přímým investorem, které byly odkoupeny institucionálními investory převážně z USA a Velké Británie. Investoři měli zájem i o další vybrané tuzemské tituly, což vedlo k růstu cen na tuzemském trhu. Poptávka po tuzemských dluhopisech se v zahraničí naopak meziročně snížila.

U ostatních investic byl v roce 2003 zaznamenán čistý příliv zdrojů ve výši 131,4 mld. Kč, který byl především důsledkem snížení krátkodobých zahraničních aktiv obchodních bank. Volné prostředky byly použity k nákupu zahraničních dluhopisů a k financování schodku běžného účtu. Ze zahraničního úvěru (od Evropské investiční banky) bylo čerpáno ve vládním sektoru a to na budování protipovodňových opatření a dopravní infrastruktury.

Devizové rezervy ČNB

Devizové rezervy ČNB se (při vyloučení kurzových vlivů) zvýšily o 12,9 mld. Kč a na konci roku 2003 činily 691,5 mld. Kč. Na jejich pokles během roku působila transakce vlády spojená s převodem prostředků ve prospěch společnosti CME a dále odprodej deviz vládě na předčasné splacení úvěrů od zemí G 24 a od Světové banky.

Zahraniční zadluženost

Celková zahraniční zadluženost na konci roku 2003 činila 894,3 mld. Kč (37 % HDP). Meziročně se zadlužení zvýšilo o 81 mld. Kč. Česká republika uhradila více než deset let starý zahraniční dluh ve výši 3,8 miliardy korun o tři roky dříve, než původně měla, a na úrocích tak ušetřila 585 milionů korun. Česká republika si tyto necelé čtyři miliardy korun půjčila v letech

⁵⁹ http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/statistika/platbni_bilance_stat/publikace_pb/zpravy_vyvoj_pb/PB_2003.pdf

1991 až 1993 od Světové banky a Japonské banky pro mezinárodní spolupráci a využila je k podpoře platební bilance v počátečních fázích ekonomické transformace. Jejich postupné splácení začalo v březnu 1997 a mělo skončit až v roce 2006⁶⁰.

Celková platební bilance za rok 2003 skončila přebytkem 12,9 mld. Kč (0,4 mld. EUR).

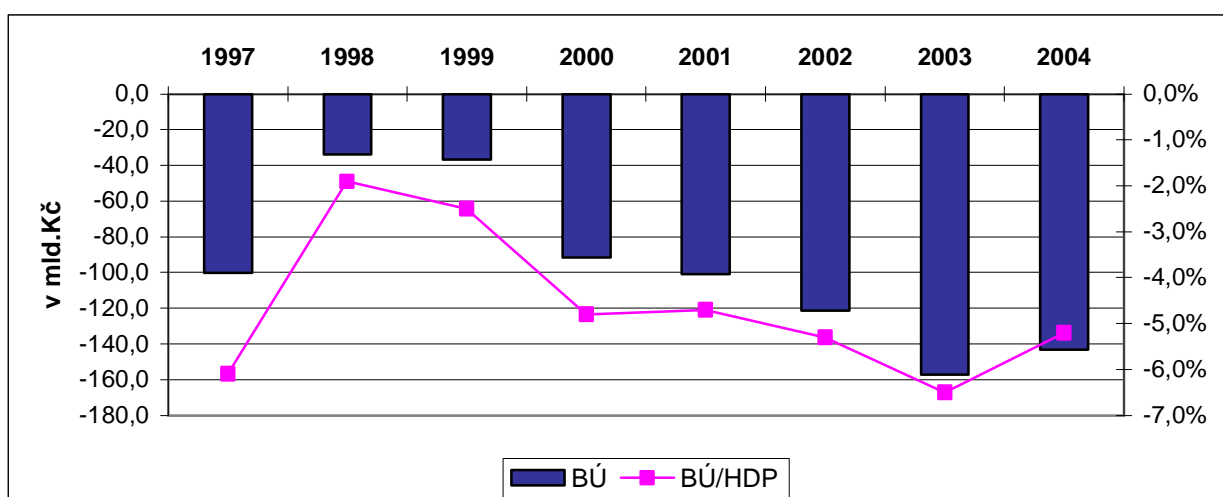
3.8. Vývoj platební bilance v roce 2004

V roce 2004 zaznamenala obchodní bilance nejnižší úroveň deficitu za posledních deset let. Ke snížení přispěl nárůstu exportu, který byl koncentrován především na vnitřní trhy zemí Evropské unie, a pozitivní vývoj směnných relací. Na kapitálovém účtu byl v porovnání s předchozími lety zaznamenán výrazný nárůst obrátů v souvislosti s operacemi vládního sektoru. Na finančním účtu platební bilance se snížil význam zahraničních přímých investic a současně se zvýšilo zastoupení portfoliových investic v souvislosti s uskutečněním emisí vládních a podnikových dluhopisů v zahraničí. Pokles čistého přílivu ostatních forem zahraničního kapitálu byl důsledkem zejména nižší potřeby krátkodobého financování a růstu vkladů a úvěrů poskytovaných zahraničními tuzemskými subjekty.

3.8.1. Běžný účet

V tomto roce skončil běžný účet platební bilance deficitem ve výši 143,3 mld. Kč, což znamenalo meziroční pokles téměř o 14 mld. Kč zejména díky zlepšení salda obchodní bilance.

Graf 1: Vývoj běžného účtu platební bilance v letech 1997 - 2004

Zdroj: <http://www.cnb.cz>

⁶⁰ http://ihned.cz/3-13376480-PLATEBN%CD+BILANCE+%E8r+1997-000000_d-33

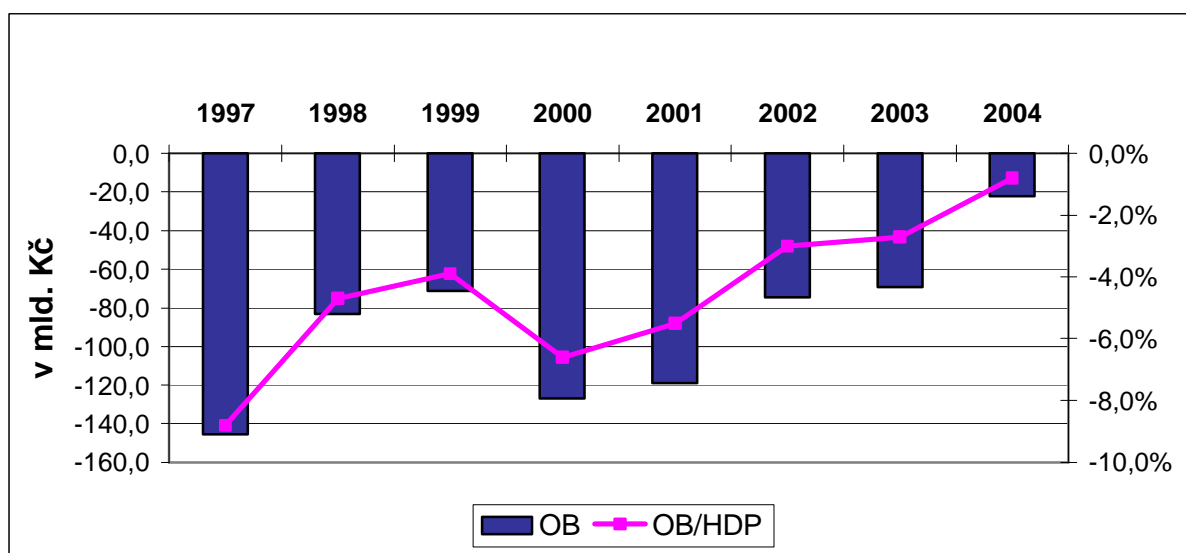
Obchodní bilance

Obchodní bilance v roce 2004 zaznamenala nejnižší deficit za posledních 10 let a to ve výši 22,3 mld. Kč. Meziročně se schodek bilance snížil o 47,5 mld. Kč. Ve sledovaném roce 2004 pokračovalo i nadále ožívání světové ekonomiky, které vytvářelo příznivé makroekonomické prostředí pro růst vývozu českého zboží. Tento rok byl významný zejména tím, že Česká republika vstoupila 1. 5. 2004 do Evropské unie. Byla zrušena zbývající celní a administrativní opatření včetně dovozních kvót a od 1. 5. 2004 byla aplikována cla a kvóty EU. To vše přispělo k vyšší dynamice vývozu a zvyšování jeho konkurenceschopnosti. Ke snížení nerovnováhy obchodní bilance přispěl i pozitivní vývoj směnných relací.

Z hlediska teritoriální struktury zahraničního obchodu měly pro Českou republiku rozhodující význam obchody s evropskými zeměmi, které dosahovaly 86,6 % z celkové obchodní výměny. Aktivum se zeměmi Evropské unie meziročně vzrostlo o 71 mld. Kč na celkových 225 mld. Kč. Dalšími významnými zeměmi, se kterými ČR obchodovala byly především státy Asie a Ameriky.

V komoditní struktuře vývozu se zvýšil podíl technologicky vyspělejších výrobků. Hlavní podíl na vývozu měla i nadále skupina strojů a přepravních zařízení. Meziročně se ve struktuře dovozu snížil dovoz strojů a zvýšil se import zejména elektrotechniky a elektroniky a dopravních prostředků včetně příslušenství.

Graf 2: Vývoj obchodní bilance v letech 1997 – 2004

Zdroj: <http://www.cnb.cz>

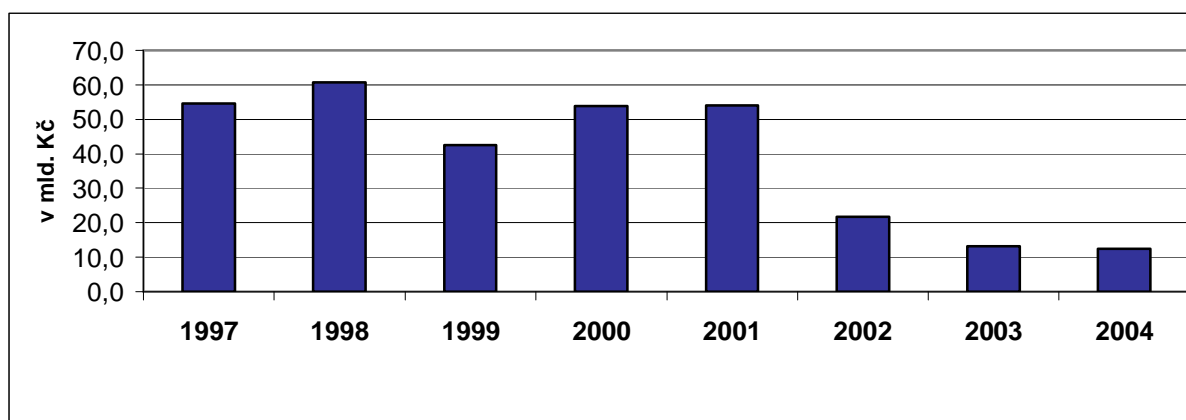
Bilance služeb

Bilance služeb byla v roce 2004 aktivní a skončila přebytkem ve výši 12,5 mld. Kč. V obchodě s dopravními službami vzrostlo aktivum o 6,9 mld. Kč v souvislosti s vyššími příjmy z přepravy zboží i osob.

Příjmy ze zahraničního cestovního ruchu se meziročně zvýšily o 6,8 % na celkových 107,1 mld. Kč. Zahraniční návštěvnost ve srovnání s minulým rokem téměř stagnovala, zvýšila se pouze poptávka po leteckých víkendových zájezdech (příčinou byly levné letenky nízkonákladových aerolinií) zejména u turistů z Velké Británie, Irska a Itálie. Naopak zájem českých turistů vycestovat do zahraničí se zvýšil o 7,2 % a výdaje dosáhly 58,4 mld. Kč. Největší poptávka stejně jako v roce 2003 byla po zájezdech do Afriky a Asie a také po příhraniční turistice (zejména do Polska).

U ostatních obchodních i neobchodních služeb došlo k prohloubení schodku o 10,5 mld. Kč na 70 mld. Kč.

Graf 3: Vývoj bilance služeb v letech 1997 - 2004

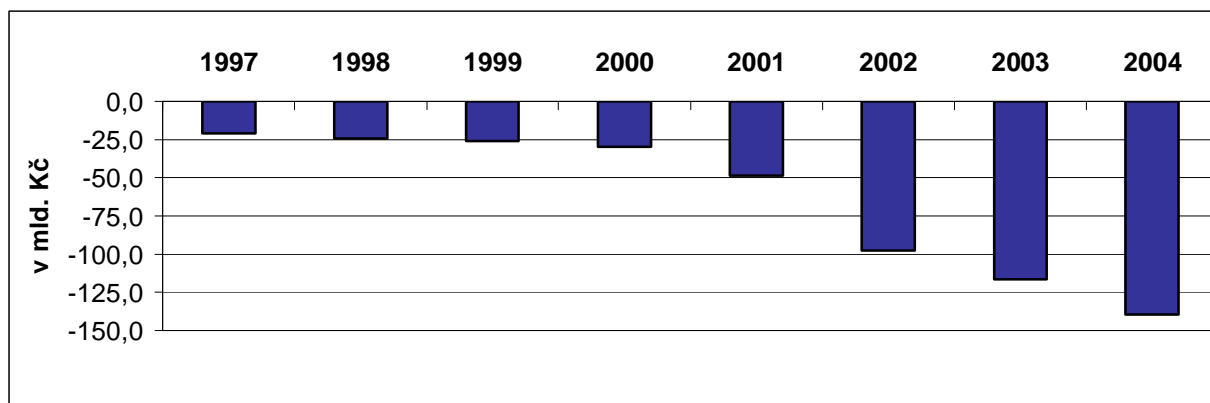
Zdroj: <http://www.cnb.cz>

Bilance výnosů

U bilance výnosů bylo zaznamenáno meziroční zhoršení schodku o 19,6 mld. Kč. Celkově bilance skončila deficitem ve výši 139,5 mld. Kč (4,4 mld. EUR). Majetkové účasti českých subjektů v zahraničí přinesly zisk ve formě dividend ve výši 1,8 mld. Kč. Příjmy zahraničních investorů z majetkových investic v České republice se v porovnání s rokem 2003 zvýšily o 8,5 mld. Kč na 64,7 mld. Kč. Výnosy z dluhopisů se pro zahraniční investory snížily o 25 %, i přesto, že se ke konci roku jejich držba téměř zdvojnásobila. V bilanci úroků převážily úroky

placené zahraničním investorům nad objemem úroků inkasovaných tuzemci, a to zejména u depozit a úvěrů v držení bankovního sektoru⁶¹.

Graf 4: Vývoj bilance výnosů v letech 1997 - 2004

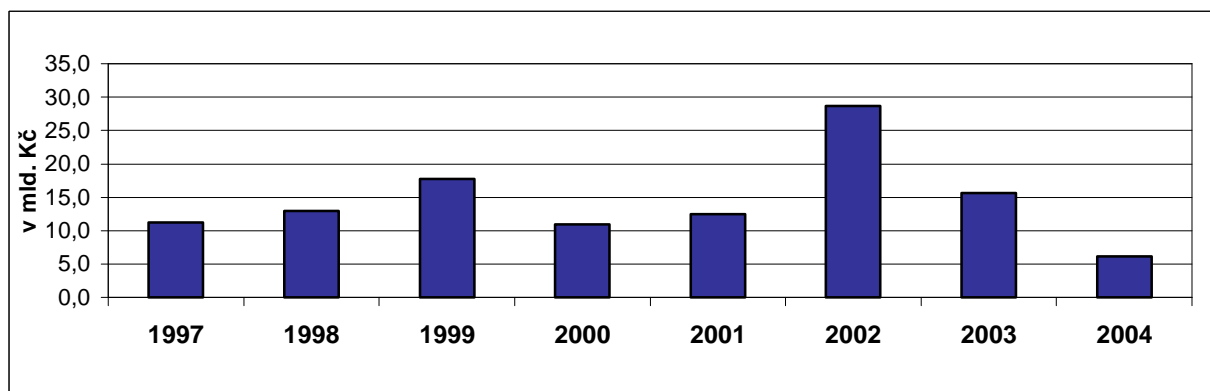

Zdroj: <http://www.cnb.cz>

Běžné převody

V roce 2004 skončila bilance transferů přebytkem ve výši 6,1 mld. Kč. V porovnání s rokem 2003 se přebytek o 9,7 mld. Kč snížil. Tento pokles byl ovlivněn ukončením výplat zajištění v souvislosti s náhradami škod způsobených povodněmi v roce 2002. Pokles placených penále (v roce 2003 penále na základě rozhodnutí mezinárodní arbitráže v kauze CME), vyšší výběr daní a sociálních příspěvků za zahraniční pracovníky v České republice a vývoj příjmů a výdajů spojený se členstvím ČR v Evropské unii měl za následek růst aktiva u běžných převodů ve vládním sektoru.

Graf 5: Vývoj běžných převodů v letech 1997 - 2004

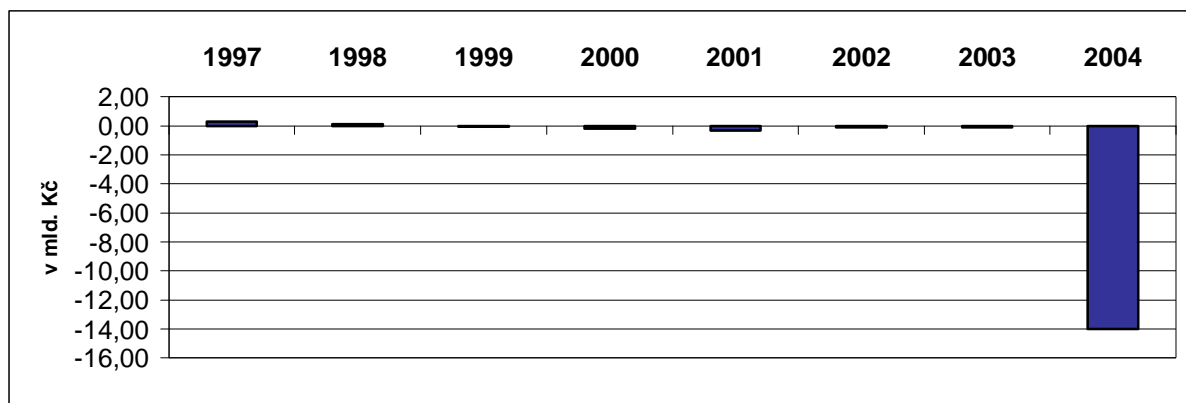
Zdroj: <http://www.cnb.cz>

⁶¹ http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/statistika/platbni_bilance_stat/publikace_pb/zpravy_vyvoj_pb/PB_2004.pdf

3.8.2. Kapitálový účet

Kapitálový účet skončil ve sledovaném roce pasivním saldem ve výši 14 mld. Kč. Na straně příjmů inkasovala ČR dotace ze strukturálních fondů Evropské unie. Značný nárůst na straně výdajů způsobily operace na základě mezivládní dohody o vypořádání pohledávek z vládních úvěrů, které byly vytvořeny v době plánované ekonomiky.

Graf 6: Vývoj kapitálového účtu v letech 1997 – 2004

Zdroj: <http://www.cnb.cz>

3.8.3. Finanční účet

Čistý příliv zahraničních zdrojů se na finančním účtu platební bilance zvýšil na 181 mld. Kč (meziroční nárůst o 23,9 mld. Kč). Nejvíce prostředků pramenilo z přímých zahraničních investic a z portfoliových investic. Aktivum bylo vykázáno také u ostatních investic. Pasivem skončily pouze operace s finančními deriváty.

V roce 2004 dosáhl celkový objem českých investic do zahraničí 14 mld. Kč. Nárůst byl způsoben nákupem tří distribučních firem v Bulharsku energetickou společností ČEZ. Jednalo se dosud o největší zahraniční investici v historii ČR. Nejvíce prostředků bylo investováno do odvětví elektřiny, plynu a vody, do obchodu a oprav a také do nemovitostí a služeb pro podniky.

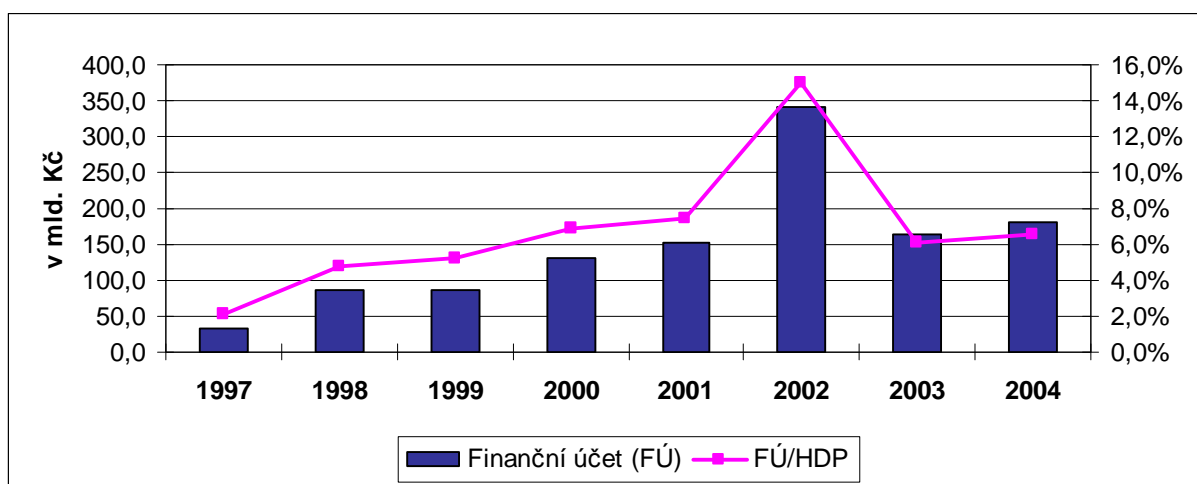
Příliv přímých zahraničních investic do České republiky činil 114,7 mld. Kč a tvořily ho z převážné části (80 %) investice ze zemí EU – zejména z Nizozemí, Rakouska a Německa.

Ke změně došlo v oblasti portfoliových investic, kde bylo ve srovnání s minulými roky dosaženo čistého přílivu zdrojů ve výši 62,2 mld. Kč (v minulých letech zaznamenán odliv investic). K meziroční změně (přibližně o 98 mld. Kč) přispěl na straně aktiv pokles zájmu českých investorů o zahraniční instrumenty, nejspíše z důvodu vyšší atraktivity domácích

investic a očekávaného růstu cen českých akcií. Na straně pasiv došlo k nárůstu zájmu nerezidentů o tuzemské dluhopisy emitované v zahraničí v cizí měně i dluhopisy v korunách⁶².

U ostatních investic byl vykázán čistý příliv kapitálu ze zahraničí ve výši 19,6 mld. Kč, což znamenalo meziroční snížení téměř o 116 mld. Kč. Největším příjemcem zahraničních zdrojů byl podnikový sektor.

Graf 7: Vývoj finančního účtu v letech 1997 - 2004

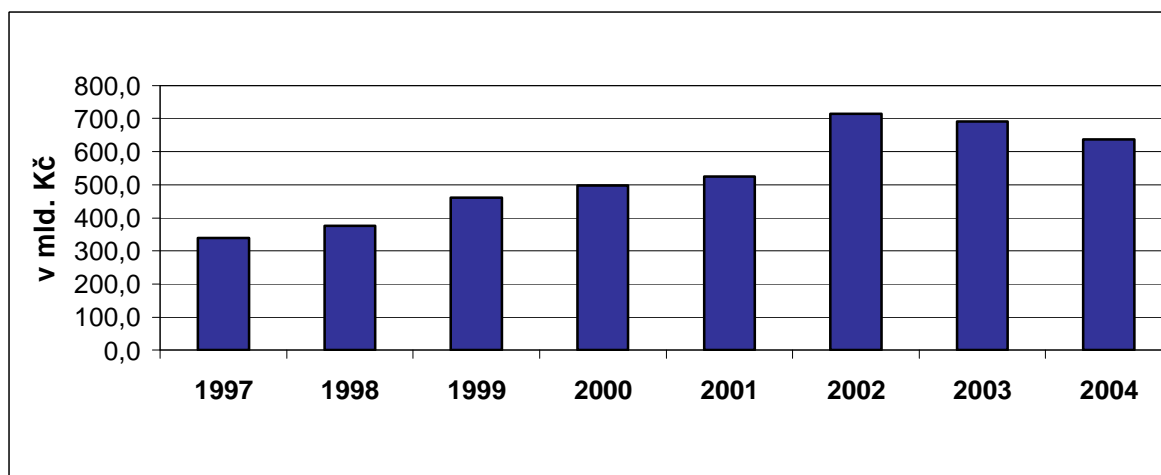

Zdroj: <http://www.cnb.cz>

Devizové rezervy ČNB

Devizové rezervy ČNB vzrostly za rok 2004 o 6,8 mld. Kč a na konci roku dosahovaly výše 636,2 mld. Kč (20,9 mld. EUR).

Graf 8: Vývoj devizových rezerv v letech 1997 - 2004

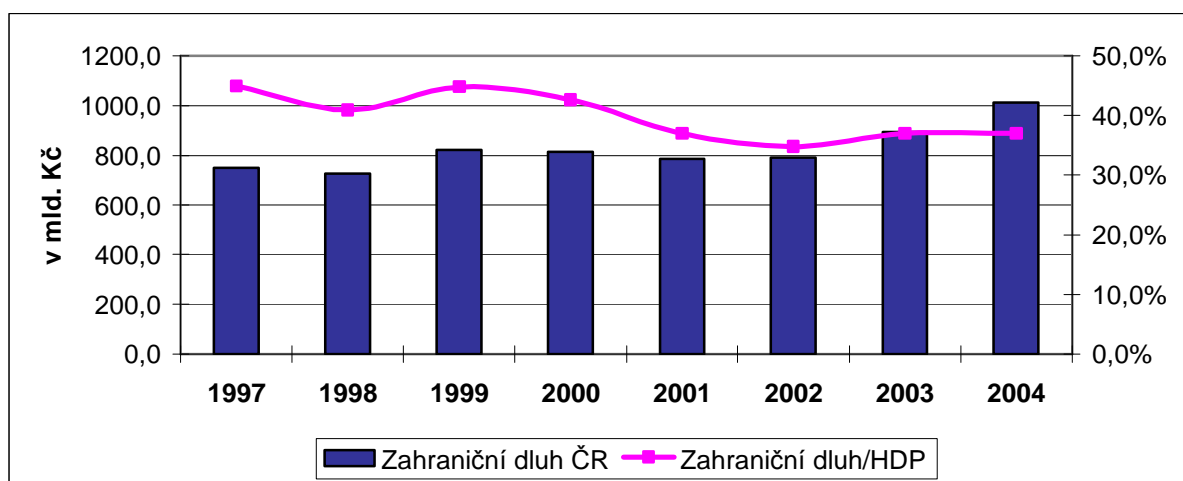
Zdroj: <http://www.cnb.cz>

⁶² http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/statistika/platbni_balance_stat/publikace_pb/zpravy_vyvoj_pb/PB_2004.pdf

Zahraniční zadluženost

V porovnání s rokem 2003 došlo k nárůstu celkové zadluženosti o 118,1 mld. Kč, především vlivem růstu dlouhodobých závazků. Na konci roku 2004 celkový dluh České republiky činil 1 013,2 mld. Kč (33,3 mld. EUR). Tato částka tvořila 37 % HDP.

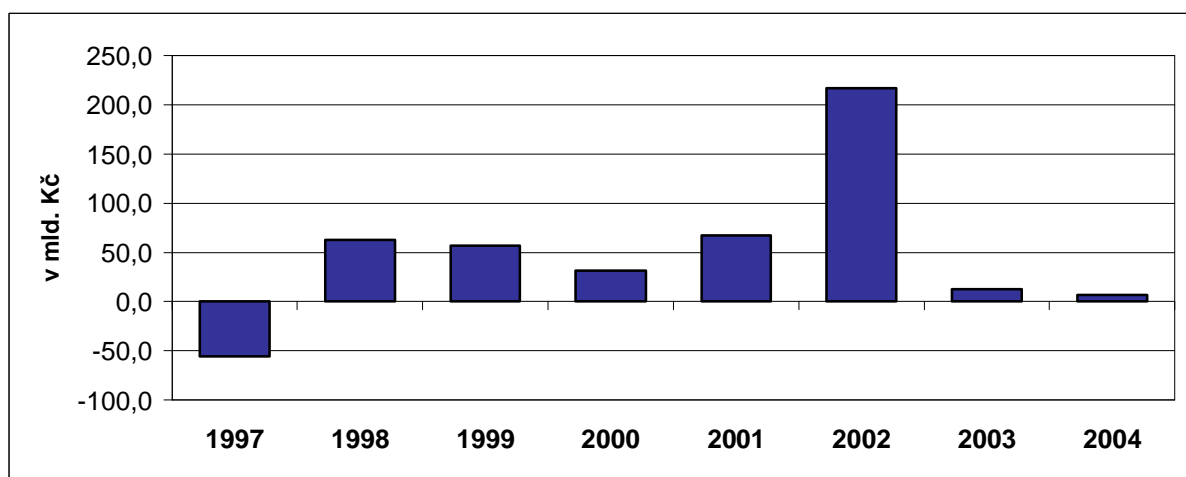
Graf 9: Vývoj zahraničního zadlužení v letech 1997 - 2004

Zdroj: <http://www.cnb.cz>

Celková platební bilance za rok 2004 skončila přebytkem 6,7 mld. Kč (0,2 mld. EUR).

Graf 10: Vývoj platební bilance v letech 1997 – 2004

Zdroj: <http://www.cnb.cz>

4. Závěr

Cílem této práce bylo vytvořit analýzu vývoje platební bilance České republiky v letech 1997 – 2004 a vyjádřit nejvýznamnější trendy a determinanty jejího vývoje. Samotné analýze předcházelo teoretické vymezení pojmu platební bilance, charakteristika horizontálního a vertikálního členění a analýza jednotlivých sald platební bilance.

V roce 1997 došlo vlivem politické nestability a prohlubující se ekonomické nerovnováhy k recesi české ekonomiky a poklesu kurzu české koruny. Od poloviny roku 1998 se však česká ekonomika začala z předchozí recese postupně vymaňovat a to zejména vlivem přílivu zahraničního kapitálu. Došlo k postupné apreciaci kurzu koruny vůči euru. Na posílení vnitřní rovnováhy měla rovněž vliv inflace, která dosáhla nejnižší hodnoty od roku 1993. Hospodářský růst nadále pokračoval i v roce 1999 a 2000 především z důvodu navýšení přímých českých investic jak do zahraničí, tak přímých zahraničních investic do České republiky. V roce 2001 byla česká ekonomika negativně ovlivňována recesí na celém světě - zejména v USA, Japonsku a Evropské unii. Situace se ještě zhoršila po teroristických útocích na USA v září 2001. Ceny na světových trzích klesaly, rostla domácí inflace a to vše se projevilo v zahraničním obchodě. V roce 2002 došlo kvůli stále se zvyšujícímu přílivu zahraničního kapitálu do země k posilování kurzu koruny. Odchodem přímého investora z firem Eurotel a Český Telecom se v roce 2003 příliv zahraničních přímých investic zpomalil a zároveň došlo i ke snížení kurzu koruny. V roce 2004 zaznamenala obchodní bilance nejnižší úroveň deficitu za posledních deset let. K jeho snížení přispěl nárůst exportu, který byl koncentrován především na vnitřní trhy zemí Evropské unie, a pozitivní vývoj směnných relací.

Meziroční změny v příjmech a výdajích na běžném účtu byly spojeny s ekonomickými cykly, tzn. se zpomalováním nebo zrychlováním růstu HDP či jeho poklesem. Na příjmové straně běžného účtu měl rozhodující podíl vývoz zboží, který se během sledovaných let neustále zvyšoval.

Deficit obchodní bilance od roku 1997 postupně klesal. Vlivem zvýšení dovozních cen a cen energetických surovin však v roce 2000 došlo k jeho opětovnému navýšení. Situace se od roku 2001 začala opět zlepšovat a v roce 2004 byl zaznamenán nejnižší deficit obchodní bilance za posledních deset let. V komoditní struktuře převažoval dovoz paliv, chemikálií, potravin, tržních a průmyslových výrobků. Ve struktuře vývozu převládaly produkty automobilového průmyslu, stroje a zařízení, plastové výrobky a pneumatiky. Teritoriální struktura zahraničního obchodu byla zaměřena na země s vyspělou tržní ekonomikou, převážně země Evropské unie. Dovoz

vzrostl téměř ze všech zemí jihovýchodní Asie. Česká republika obchodovala zejména se Slovenskem, Německem, Polskem, Rakouskem, Francií, Itálií a Ruskem.

Nejpmaleji rostly příjmy za služby, což bylo způsobeno především vlivem povodní v roce 1997 a 2002 a všeobecnými obavami z teroristických útoků po září roku 2001. Dalšími důvody byly například růst cen ubytovacích služeb v roce 1999 a také celková změna preferencí českých občanů ve spotřebě (úspory v rodinných rozpočtech se týkaly především zahraniční rekreace a cestování za nákupy). Od roku 2001 přebytek bilance služeb neustále klesal.

Deficit bilance výnosů se v letech 1997 – 2001 pohyboval přibližně ve stejné výši, ale od roku 2002 prudce klesal a začal převyšovat i deficit obchodní bilance. Zvyšovaly se příjmy zahraničních investorů z majetkových investic v České republice a rostl objem dividend vyplacených zahraničním vlastníkům cenných papírů. Úroky placené zahraničním investorům převážily nad objemem úroků inkasovaných tuzemci, a to zejména u depozit a úvěrů v držení bankovního sektoru.

U bilance běžných převodů nebyly ve sledovaných letech patrné žádné výrazné výkyvy. Vyšší přebytek byl zaznamenán pouze v roce 2002 a to z důvodu mimořádných příjmů tuzemských pojišťoven ze zahraničního zajištění na krytí povodňových škod ve 3. a 4. čtvrtletí roku 2002. Rozhodující příjmy této bilance tvořily převody z fondů EU a soukromé převody obyvatelstva (dary, výpomoci, penze).

Transakce na kapitálovém účtu byly v celkových obrazech platební bilance nevýznamné a pohybovaly se ve stejné výši až do roku 2004, kdy v důsledku značného nárůstu operací na základě mezivládní dohody o vypořádání pohledávek z vládních úvěrů, které byly vytvořeny v době plánované ekonomiky, došlo k prudkému navýšení deficitu.

Přebytek na finančním účtu v letech 1997 – 2001 postupně narůstal a od roku 2003 se pohyboval přibližně ve stejné výši. Výjimkou byl rok 2002, kdy došlo k rekordnímu přílivu zahraničních přímých investic vzhledem k účasti zahraničních investorů na privatizaci státních majetkových podílů. Příliv zahraničních zdrojů na finančním účtu se v roce 2002 zvýšil na 15 % HDP. Na straně aktivních transakcí na finančním účtu měly rozhodující podíl ostatní investice, pro něž bylo charakteristické prudké střídání poklesů a vzestupů. K největšímu odlivu investic (142,7 mld. Kč) došlo v roce 1997 a k největšímu přílivu investic v roce 2002 (133,1 mld. Kč). Velké meziroční změny byly zaznamenány i u portfoliových investic. K největšímu střídání jejich odlivu (86,6 mld. Kč) a přílivu (4,4 mld. Kč) došlo mezi roky 2000 a 2001. Na straně pasivních transakcí finančního účtu měl rozhodující podíl příliv přímých zahraničních investic, který v některých letech prudce zrychlil, a hned nato značně zpomalil, což

souviselo především s mírou aktivity investorů při výstavbě nových kapacit a prodejem státních podílů v některých společnostech.

Devizové rezervy vzrostly od roku 1997 téměř dvojnásobně. Největší částky dosáhly v roce 2002 (714,6 mld. Kč) vlivem převodu vládních prostředků z prodeje společnosti Transgas.

Zahraniční dluh České republiky od roku 1997 do roku 2004 nezaznamenal výrazné změny. V roce 2001 poměr zahraničního dluhu k HDP klesl pod hranici 40 % a do konce analyzovaného období ji nepřekročil. V roce 2004 byla poprvé překročena hranice zadlužení 1 bilionu Kč.

5. Literatura

1. DORNBUSCH, Rudiger. FISCHER, Stanley. *Makroekonomie*
Praha: SPN, 1994. 602 s. ISBN 80-04-25556-6
2. DURČÁKOVÁ, Jaroslava. MANDEL, Martin. *Mezinárodní finance*
Praha: VŠE, 1998. 302 s. ISBN 80-7079-339- 2
3. DURČÁKOVÁ, Jaroslava. MANDEL, Martin. *Mezinárodní finance*
Praha: Management Press, 2003. 394 s. ISBN 80-7261-090-2
4. JANKOVSKÁ, Anežka. SPONER, Miroslav. *Mezinárodní finance*
Brno: Masarykova univerzita, 1999. 211 s. ISBN 80-210-2087-3
5. MANDEL, Martin. TOMŠÍK, Vladimír. *Monetární ekonomie v malé otevřené ekonomice*
Praha : Management Press, 2003. 287 s. ISBN 80-7261-094-5
6. PLCHOVÁ, Božena. HAMARNEHOVÁ, Iveta. ŽAMBERSKÝ, Pavel. TAUŠER, Josef. *Zahraniční ekonomické vztahy České republiky*
Praha: VŠE Oeconomica, 2005. 168 s. ISBN 80-245-0608-4
7. *Česká národní banka – Platební bilance* [online]. Praha: Česká národní banka [cit. 2006 - 04 - 02].
Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cz/statistika/platebni_bilance_stat/>
8. *Česká národní banka - Zpráva o vývoji platební bilance za rok 1997* [online].
Praha: ČNB [cit. 2006-04-04].
Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/statistika/platebni_bilance_stat/publikace_pb/zpravy_vyvoj_pb/C_PB_1997__0.pdf>
9. *Česká národní banka - Zpráva o vývoji platební bilance za rok 1998* [online].
Praha: ČNB [cit. 2006-04-04].
Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/statistika/platebni_bilance_stat/publikace_pb/zpravy_vyvoj_pb/C_PB_1998.pdf>
10. *Česká národní banka - Zpráva o vývoji platební bilance za rok 1999* [online].
Praha: ČNB [cit. 2006-04-04].
Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/statistika/platebni_bilance_stat/publikace_pb/zpravy_vyvoj_pb/PB_1999_CS.pdf>

11. *Česká národní banka - Zpráva o vývoji platební bilance za rok 2000* [online].
Praha: ČNB [cit. 2006-04-04].
Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/statistika/platebni_bilance_stat/publikace_pb/zpravy_vyvoj_pb/C_PB_2000.pdf>
12. *Česká národní banka - Zpráva o vývoji platební bilance za rok 2001* [online].
Praha: ČNB [cit. 2006-04-04].
Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/statistika/platebni_bilance_stat/publikace_pb/zpravy_vyvoj_pb/C_PB_2001.pdf>
13. *Česká národní banka - Zpráva o vývoji platební bilance za rok 2002* [online].
Praha: ČNB [cit. 2006-04-04].
Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/statistika/platebni_bilance_stat/publikace_pb/zpravy_vyvoj_pb/PB_2002.pdf>
14. *Česká národní banka - Zpráva o vývoji platební bilance za rok 2003* [online].
Praha: ČNB [cit. 2006-04-04].
Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/statistika/platebni_bilance_stat/publikace_pb/zpravy_vyvoj_pb/PB_2003.pdf>
15. *Česká národní banka - Zpráva o vývoji platební bilance za rok 2004* [online].
Praha: ČNB [cit. 2006-04-04].
Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/statistika/platebni_bilance_stat/publikace_pb/zpravy_vyvoj_pb/PB_2004.pdf>
16. *Český statistický úřad* [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2006 – 04 - 12].
Dostupný z WWW: <<http://www.czso.cz/>>
17. www.finance.cz – *Komentář k platební bilanci* [online].
Praha: AWD Česká republika [cit. 2006 – 04 - 25].
Dostupný z WWW: <<http://www.finance.cz/zpravy/finance/15882/>>
18. ČR splatila dluh dříve a ušetřila na úrocích. *Hospodářské noviny* [online]. 17.09.2003 [cit. 2006-04-25].
Dostupný z WWW: <http://ihned.cz/3-13376480-PLATEBN%CD+BILANCE+%E8r+1997-000000_d-33>
19. Zadluženost Česka v zahraničí klesá. *Hospodářské noviny* [online]. 31.12.2001 [cit. 2006-04-25].
Dostupný z WWW: < http://ihned.cz/3-10551140-platebn%ED+balance-000000_d-ec >

PŘÍLOHA č.1:

Tabulka 3: Vývoj jednotlivých ukazatelů platební bilance v letech 1997 – 2004

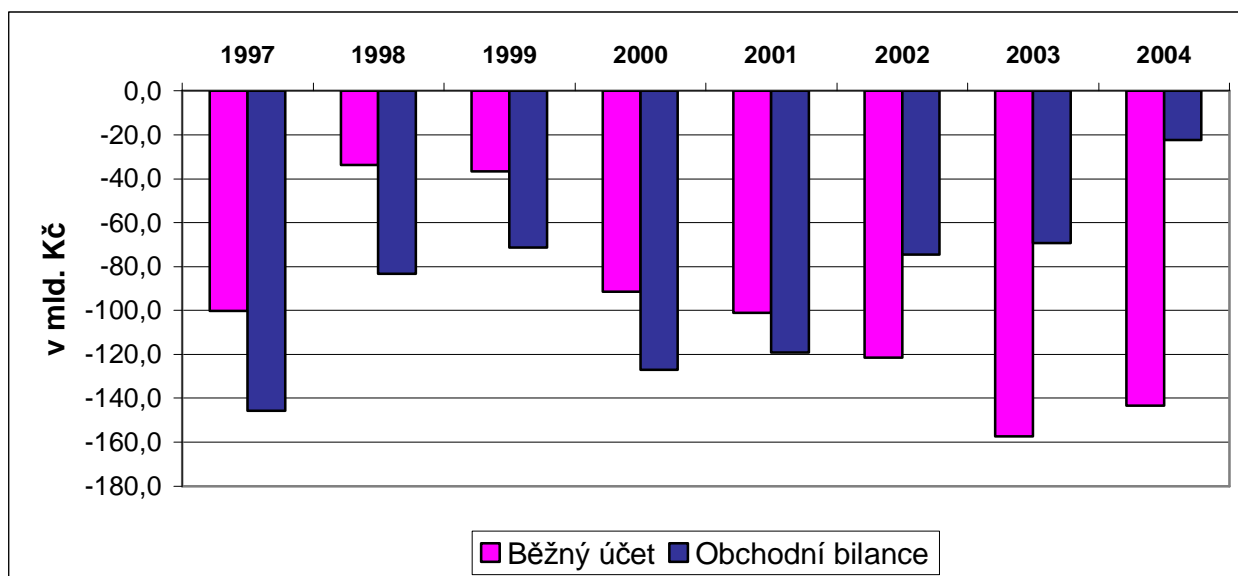
(Údaje jsou uvedeny v mld. Kč)

Rok	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Běžný účet (BÚ)	-100,1	-33,8	-36,6	-91,4	-101,0	-121,4	-157,2	-143,3
BÚ/HDP	-6,1%	-1,9%	-2,5%	-4,8%	-4,7%	-5,3%	-6,5%	-5,2%
Obchodní bilance (OB)	-145,6	-83,3	-71,3	-126,8	-119,0	-74,4	-69,4	-22,3
OB/HDP	-8,8%	-4,7%	-3,9%	-6,6%	-5,5%	-3,0%	-2,7%	-0,8%
Bilance služeb	54,6	60,7	42,5	53,9	54,0	21,8	13,2	12,5
Bilance výnosů	-20,6	-24,2	-25,6	-29,5	-48,4	-97,5	-116,6	-139,5
Běžné převody	11,2	13,0	17,7	11,0	12,5	28,7	15,6	6,1
Kapitálový účet	0,30	0,10	-0,07	-0,19	-0,30	-0,10	-0,08	-14,00
Finanční účet (FÚ)	34,3	84,9	85,9	129,6	153,3	340,3	163,9	181,0
FÚ/HDP	2,1%	4,8%	5,2%	6,9%	7,5%	15,0%	6,1%	6,6%
Devizové rezervy ČNB	338,7	376,7	461,4	496,8	524,5	714,6	691,5	636,2
Zahraniční dluh	749,0	726,9	822,6	814,0	786,7	792,1	894,3	1013,2
Zahraniční dluh/HDP	45,0%	40,9%	44,8%	42,6%	37,0%	34,8%	37,0%	37,0%
Platební bilance celkem	-56,0	62,6	57,1	31,5	67,1	216,9	12,9	6,7

Zdroj: <http://www.cnb.cz>

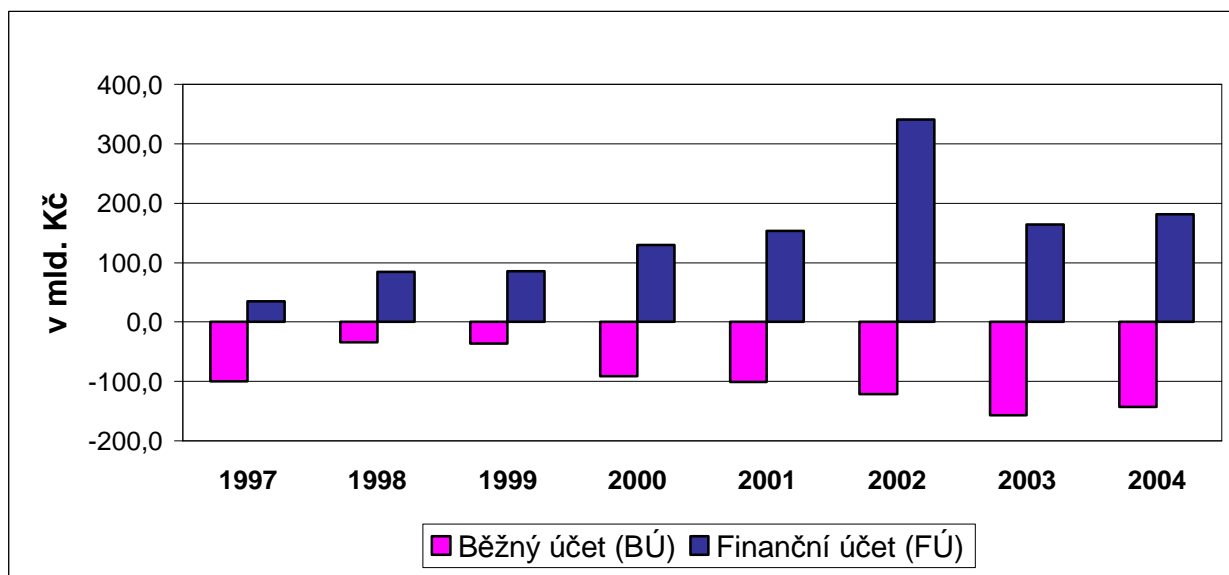
PŘÍLOHA č. 2:

Graf 11: Porovnání vývoje běžného účtu a obchodní bilance v letech 1997 - 2004

Zdroj: <http://www.cnb.cz>

Graf 12: Porovnání vývoje běžného a finančního účtu v letech 1997 - 2004

Zdroj: <http://www.cnb.cz>

ÚDAJE PRO KNIHOVNICKOU DATABÁZI

Název práce	Analýza platební bilance
Autor práce	Lucie Kovářová
Obor	Veřejná ekonomika a správa
Rok obhajoby	2006
Vedoucí práce	Ing. Jan Černohorský, Ph.D.
Anotace	Práce se zabývá teoretickým vymezením pojmu, struktury a jednotlivých sald platební bilance. Ve druhé části stručně popisuje vývoj a determinanty vývoje jednotlivých účtů platební bilance České republiky v letech 1997 – 2004.
Klíčová slova	Platební bilance, běžný účet platební bilance, obchodní bilance, finanční účet platební bilance, devizové rezervy ČNB, zahraniční zadluženost ČR